

ZAJEDNO KA BOLJIM MEDIJSKIM ZAKONIMA

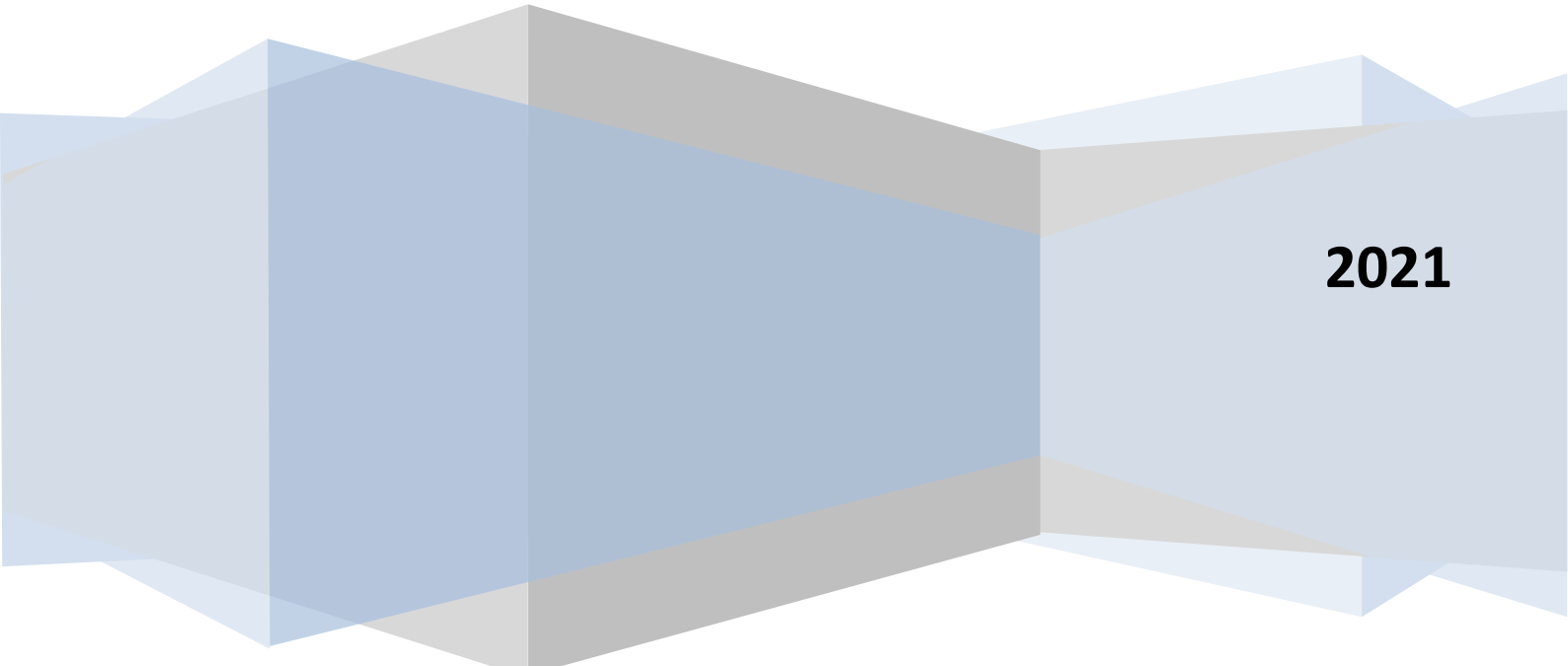
Analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini
sa preporukama za unapređenje

Udruženja/udruga BH novinari

ZAJEDNO KA BOLJIM MEDIJSKIM ZAKONIMA

*Analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa
preporukama za unapređenje*

Zarfa Hrnjić Kuduzović

2021

Impressum

Naslov

Zajedno ka boljim medijskim zakonima - Analiza medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa preporukama za unapređenje

Izdavač

Udruženje/udruga BH novinari

Autorica

prof dr Zarfa Hrnjić - Kuduzović

Projekt

Unapređenje dijaloga između novinarskih udruženja i palamenata na Zapadnom Balkanu radi jačanja civilnog sektora

Lektorica

Šejla Hukara

Grafički dizajn: Samir Plasto

Štampa: PrintStudio d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50

*Ova analiza je pripremljena u okviru projekta **Zaštita građanskog prostora - Regionalni Hub za razvoj civilnog društva** koji finansira Sida, a provodi BCSDN.*

Sadržaj studije, predstavljeni podaci i stavovi ne odražavaju službene stavove i mišljenja Side i BCSDN-a. Odgovornost za informacije i stavove izražene u ovom dokumentu u potpunosti snosi autor.

SADRŽAJ

Sažetak.....	3
Uvod.....	4
1. Analiza relevantnih zakona koji se tiču medijskih sloboda i bezbjednosti novinara	8
1.1. Javni servisi i zakonske pretpostavke za rad u interesu javnosti.....	8
1.2. Transparentnost medijskog vlasništva i finansiranja.....	11
1.3. Krivična zaštita novinara u slučajevima napada, prijetnji i drugih oblika ugrožavanja sigurnosti novinara	14
1.4. Zaštita autorskih i srodnih prava novinara i medija.....	17
1.5. Mediji u izornoj kampanji	19
1.6. Zakon o slobodi pristupa informacijama	22
1.7. Zakoni o zaštiti od klevete kao sredstvo političkog pritiska.....	25
2. Dobre prakse i pozitivni primjeri u vezi s medijskim slobodama i bezbjednošću novinara	28
3. Zaključak	32
4. Preporuke	35
Bibliografija	37

SAŽETAK

Polazna studija medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini s preporukama za unapređenje naslovljena **Zajedno ka boljim medijskim zakonima** nastala je radi identifikovanja problema u zakonodavnoj regulativi koji se negativno reflektuju na slobodu medija i bezbjednost novinara u BiH. Osim na probleme, cilj je ukazati i na konstruktivne inicijative za izmjene i dopune relevantnih zakona, te pozitivne prakse kojima se nastoji unaprijediti zakonodavni okvir u oblasti medija.

U fokusu studije su zakoni na državnom nivou, uz osvrt na zakone na nižim nivoima i obrazloženje bitnih razlika tamo gdje one postoje. Predmet analize su: Zakon o javnom RTV sistemu BiH, Krivični zakon, Zakon o zaštiti autorskih i srodnih prava, Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, Izborni zakon BiH (poglavlje 16: Mediji u izbornoj kampanji), Zakon o slobodi pristupa informacijama i Zakon o zaštiti od klevete. Budući da BiH ni na državnom ni na entitetskim nivoima nema zakon koji reguliše transparentnost vlasništva nad medijima, a jedan je od najpotrebnijih zakona za regulisanje medijskog tržišta, predmet analize je Nacrt ovog zakona upućen resornom Ministarstvu početkom 2019. godine.

Analiza je pokazala da jaz između normativnog (de jure) i stvarnog (de facto) u oblasti medijskih sloboda i bezbjednosti novinara nije smanjen posljednjih godina. Problem je što se ni zakoni koji su napisani u skladu s evropskim standardima ne primjenjuju shodno evropskoj sudskoj praksi, dok zakoni neophodni za uređenje medijskog tržišta poput onog o transparentnosti vlasništva nad medijima godinama čekaju na usvajanje.

Da bi javni RTV sistem konačno postao javni medijski servis u službi javnosti, potrebno je suziti ovlasti entitetskih parlamenata kod imenovanja upravnih odbora i direktora javnih emitera, te konačno usvojiti održiv model naplate RTV takse radi stabilnijeg finansiranja.

Zabrinjava što *Prednacrt zakona o slobodi pristupa informacijama* predložen 2021. ne predstavlja korak naprijed nego nazad u odnosu na važeće zakonske odredbe. Zato je neophodno doraditi ovaj Prednacrt. Rok za dobijanje informacija po osnovu ZOSPI-ja treba skratiti, kao i listu mogućih izuzetaka za pristup informacijama.

Pozitivan primjer je *Nacrt Inicijative za izmjene i dopune izbornog zakona* u poglavlju 16 koje se odnosi na medije, objavljen u vrijeme pisanja ove studije. Predloženim rješenjem, u zakon se uvode „online mediji“, „socijalne mreže“ i „mobilne aplikacije“, preciznije definiše govor mržnje, te dopunjavaju odredbe o slučajevima u kojima elektronski mediji mogu odbiti objavljivanje političkog oglašavanja.

Da bi se spriječila dalja zloupotreba zakona o zaštiti od klevete kao instrumenta političkog pritiska na novinare, nužno je njihovu primjenu uskladiti s praksom Evropskog suda za ljudska prava.

UVOD

Svrha studije je olakšati novinarima, medijskim djelatnicima, aktivistima organizacija civilnog društva, službenicima državnih institucija i drugim relevantnim javnostima uvid u važeće zakone i predložene nacрте/inicijative koji se odnose na medijske slobode i sigurnost novinara, ukazati na uočene nedostatke, bilo u zakonskim odredbama ili njihovoj primjeni, te na moguća rješenja problema koji ugrožavaju medijske slobode i bezbjednost novinara. U BiH je duže od dvije decenije evidentan ogroman jaz između normativnog (de jure) i stvarnog (de facto) u oblasti medijskog prava. Zakoni su uglavnom napisani u skladu s evropskim standardima, ali se ne tumače i ne primjenjuju po tim standardima. Neke odredbe čak i nikako poput one o osnivanju Korporacije javnih RTV emitera BiH.

Predmet analize su važeće i predložene zakonske odredbe kojima se uređuje rad medija, novinara i medijskih djelatnika u Bosni i Hercegovini. Kompleksno političko, pravno i administrativno uređenje BiH reflektuje se i na zakonodavnu regulativu iz ove oblasti, pa u nekim segmentima postoje različita zakonska rješenja na državnom, entitetskim i nivou Brčko Distrikta BiH. U fokusu studije su zakoni na državnom nivou, uz osvrt na zakone na nižim nivoima i obrazloženje bitnih razlika tamo gdje one postoje. Pojedini zakoni poput onog o zaštiti od klevete nisu usvojeni na državnom nivou, nego na nivou entiteta Federacije BiH, Republike Srpske, te Brčko distrikta BiH. Međutim, između ova tri zakona nema suštinskih razlika, pa su objedinjeno analizirani kao zakoni o zaštiti od klevete.

Garantovanje slobode izražavanja i zaštita novinara jedan je od 14 prioriteta Evropske komisije čije ispunjavanje je preduslov kandidatskog statusa BiH za članstvo u Evropskoj uniji (EU). Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU (SSP), BiH se 2015. godine obavezala da će svoj pravni okvir iz oblasti medija uskladiti s međunarodnim i evropskim standardima i dosljedno ga provoditi. Ta obaveza još nije ispunjena. Iz godine u godinu u izvještajima Evropske Komisije o napretku BiH ka članstvu u EU, ponavljaju se loši nalazi o neusvajanju ili neprovođenju relevantnih zakona koji se tiču medijskih sloboda. I u posljednjem izvještaju za 2020. ponavljeno je da treba provesti Zakon o javnom RTV sistemu, a propise na entitetskim nivoima uskladiti s njim. Od BiH se očekuje da do kraja ove godine osigura: zaštitu novinara i systemske institucionalne mjere za rješavanje prijetnji i nasilja nad novinarima, finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera i uskladi entitetske propise s državnim zakonom o javnom RTV sistemu, te usvoji propise o transparentnosti vlasništva nad medijima i kriterije javnog oglašavanja.

Institucionalna zaštita novinarskih prava i sloboda nije poboljšana, pa oni i dalje trpe prijetnje, zastrašivanja i napade. Iako su ombudsmeni za ljudska prava u BiH u Specijalnom izvještaju iz 2017.¹ upozorili da je bez precizne evidencije o broju i vrsti prijetnji i napada na novinare teško kreirati plan prevencije u cilju bolje zaštite novinara, javni organi i dalje ne vode takvu evidenciju. Obici ugrožavanja sigurnosti novinara su različiti- od uvredljivih komentara, preko seksualnog uznemiravanja, prvenstveno novinarki, do prijetnji smrću i

¹ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH (2017) *Specijalni izvještaju o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini*, str. 58, https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2017082415202346bos.pdf (23.05.2021)

fizičkih napada. Nasilje se sve više seli u *online* prostor gdje novinari, a naročito novinarkе dobijaju prijetnje putem Facebooka, uključujući i prijetnje smrću². Međutim, i kada takvi slučajevi dođu do tužilaštva, ono ih uglavnom zatvara uz obrazloženje da to nije krivično djelo jer nije regulisano zakonom. Bez obzira na to što se ovi slučajevi mogu podvesti pod klevetu, rodno zasnovano nasilje ili prijetnje koje su obuhvaćene krivičnim zakonima u BiH, očigledno je da je ovu oblast potrebno bolje normativno regulisati. Obeshrabrujući je odnos institucija, prvenstveno tužilaštva prema novinarkama koje prijave prijetnje i napade. Zato se mali broj njih odluči uopće zatraži pomoć od pravosudnih institucija radi zaštite njihovih prava. Glavni razlozi za to su nepovjerenje u bh. pravosudni sistem, kao i dugotrajnost sudskih postupaka.

Javnim emiterima na državnom (BHRT) i entitetskim nivoima (RTVFBiH i RTRS) nije obezbjeđen stabilan i održiv izvor prihoda koji bi im omogućio uređivačku nezavisnost, kvalitetnu produkciju i sadržaj u interesu javnosti. Iako je propisano da je glavni izvor njihovih prihoda RTV taksa, čija naplativost je niska, još uvijek nije usvojen model koji bi omogućio visoku stopu njene naplate. U FBiH taksa se naplaćuje putem Elektroprivrede BiH, a u RS-u putem Elektroprivrede RS-a i putem inkasanata, ali su im budžeti odvojeni. To je suprotno Zakonu o JRTS kojim je propisano da se prihodi od RTV takse uplaćuju na jedan račun, te raspoređuju na tri javna servisa shodno zakonskim odredbama.

Politički utjecaj na tri javna emitera ostvaruje se na više načina, naročito preko upravnih odbora i direktora jer Zakonom nisu obezbjeđeni adekvatni zaštitni mehanizmi od političke kontrole. U javnim medijima na lokalnom nivo, politički klijentelizam je izrazito zastupljen, čemu uveliko doprinosi to što ugovori o pribavljanju, razvoju i (ko)produkciji programa za radijsko i TV emitovanje ne podliježu Zakonu o javnim nabavkama. Zato se i u ovom segmentu zakonska regulativa mora uskladiti s evropskom radi obavezivanja lokalne vlasti na raspisivanje javnih poziva za dodjelu bužetskog novca medijima po jasno definisanim kriterijima. Ni Korporacija, kao zajedničku upravljачka struktura čije osnivanje propisano još 2005. godine, još uvijek ne postoji.

Na zakon o transparentnosti vlasništva medijska zajednica u BiH čeka godinama. Postojeće stanje je haotično, što najviše šteti onim medijima koji profesionalno i etično funkcionišu na slabo uređenom tržištu. Vlasnička struktura nad *online* medijima je potpuno nepoznata, dok su kod elektronskih i štampanih medija uglavnom poznati nominalni, iako ne i indirektni, vlasnici. Evropski standardi podrazumijevaju objavljivanje imena svih onih čiji je udio u vlasništvu veći od 5%. Nužno je uspostaviti detaljan registar *online* medija, jer im se sada ne zna ni broj, ni vlasnička struktura, ni izvori prihoda, a često nemaju ni impresum. Transparentni i detaljni podaci o vlasništvu preduslov su za zaštitu pluralizma mišljenja, utvrđivanje odgovornosti za objavljivanje nezakonitih i neetičnih sadržaja, kao i zaštitu autorskih i prava. Bez njega je teško spriječiti koncentraciju vlasništva, mogući sukob interesa, razumjeti uređivačke politike medija i raspodjelu budžetskih sredstava iz fondova za lokalne medije, osigurati stabilnije izvore prihoda medijima koji profesionalno obavljaju

² Hrnjić Kuduzović, Z., Popov Momčinović, Z. i Delić, A. (2019) *Položaj novinarki u Bosni i Hercegovini*, str. 20, <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/02/Položaj-novinarki-u-BiH.pdf> (26.05.2021.)

svoj posao i sigurnije uslove rada medijskim zaposlenicima, ali i dokazati politički klijentelizam u medijima.

Očekuje se da Ministarstvo komunikacija i prometa BiH konačno razmotri Nacrt zakona o transparentnosti vlasništva i zaštiti medijskog pluralizma u BiH koje mu je Udruženje/udruga *BH novinari* dostavilo početkom 2019. Nacrt je rezultat dvogodišnje implementacije projekta *Mediji i javni ugled* koji je proveo Konzorcij sastavljen od BH novinara, Mediacentra, Vijeća za štampu i online medije i NVO JaBiHEU, a finansirala Delegacija EU u BiH. Ovo je jedan od najneophodnijih zakona za bh. medijsko tržište, na što predstavnici struke odavno upozoravaju.

Analizom sadržaja u ovoj studiji obuhvaćeni su ključni zakoni koji se tiču medijskih sloboda i bezbjednosti novinara u BiH i to: Zakon o javnom RTV sistemu, Krivični zakon, Zakon o zaštiti autorskih i srodnih prava, Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, Izborni zakon BiH (poglavlje 16: Mediji u izornoj kampanji), Zakon o slobodi pristupa informacijama i Zakon o zaštiti od klevete. Budući da BiH ni na državnom ni na entitetskim nivoima nema zakon koji reguliše transparentnost vlasništva nad medijima, a jedan je od najpotrebnijih zakona za regulisanje medijskog tržišta, predmet analize je Nacrt ovog zakona upućen resornom Ministarstvu početkom 2019. godine.

Polazna studija medijskog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini s preporukama za unapređenje nastala je u okviru projekta *Unapređenje dijaloga između novinarskih udruženja i parlamenata na Zapadnom Balkanu za snažniji civilni sektor*, koji provode četiri medijske organizacije iz regiona Zapadnog Balkana. Projekt je dio šireg projekta *Zaštita civilnog prostora – Regionalni hub za razvoj civilnog društva*, koji finansira Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA), a realizuje Balkanska mreža za razvoj civilnog sektora (Balkan Civil Society Development Network (BCSDN)). Cilj projekta je unaprijediti dijalog između članova državnih parlamenata i novinarskih organizacija na Zapadnom Balkanu radi poboljšanja stanja slobode izražavanja kao fundamentalnog ljudskog prava i jačanja uloge organizacija civilnog društva. Istu studiju provelo je i Udruženje novinara Makedonije (ZNM), Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) i Sindikat medija Crne Gore (SMCG).

Cilj studije je istražiti postojeće zakonske odredbe koje se odnose na medijske slobode i bezbjednost novinara u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, te identifikovati dobre i loše prakse koje unapređuju ili štete medijskim slobodama i bezbjednosti novinara. Glavno istraživačko pitanje je: Koje su pravne prepreke i prakse koje štete razvoju medijskih sloboda i bezbjednosti novinara u državi? Osim ovog, istraživači su odgovarali i na sljedeća pitanja:

- Koje su se zakonske odredbe pokazale kao neefikasne ili štetne za razvoj medijskih sloboda i bezbjednosti novinara?
- Koji su glavni faktori koji doprinose daljem ugrožavanju medijskih sloboda i bezbjednosti novinara u državi?

- Koje su reakcije medijske zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera koji se zalažu za razvoj medijskog sektora?
- Da li postoje neke pozitivne prakse/zajedničke inicijative/akcije/projekti međusektorske saradnje u cilju unapređenja medijskih sloboda i bezbjednosti novinara?

Metodološki pristup u pisanju studije obuhvatio je:

- normativnu analizu, odnosno desk istraživanje i analiziranje zakona koji u cjelini ili pojedinim dijelovima regulišu rad medija i novinara
- analizu kvalitativnih dokumenata, odnosno istraživačkih studija i analiza koje su provele druge istraživačke organizacije, akademije, NVO-a i individualni istraživači
- zvanične statističke podatke dostupne na njihovim web portalima ili drugim objavljenim izvorima

Studija je podijeljena na nekoliko dijelova: analizu relevantnih zakonskih rješenja i prijedloga koji se tiču medijskih sloboda i bezbjednosti novinara, dobre prakse i pozitivne događaje, zaključke i preporuke.

1. Analiza relevantnih zakona koji se tiču medijskih sloboda i bezbjednosti novinara

1.1. Javni servisi i zakonske pretpostavke za rad u interesu javnosti

Zakonska obaveza tri javna RTV servisa (BHRT, RTRS i RTFBiH) da formiraju Korporaciju kao zajedničku upravljačku strukturu, iako propisana još 2005. godine Zakonom o javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine³ (članovi 6 i 12), ni 16 godina kasnije nije ispunjena. Međunarodne organizacije, strani i domaći medijski stručnjaci i predstavnici novinarskih udruženja iz godine u godinu upozoravaju da je prekid političke blokade i konačno ispunjavanja ove zakonske obaveze preduslov funkcionalnog, depolitizovanog i finansijski stabilnog javnog servisa koji bi ispunjavao svoju društvenu funkciju i izvještavao u interesu javnosti. Uprkos tome, neizvjesno je da li će se to uskoro desiti. Zbog političkih opstrukcija kojima vladajuće, ali i opozicione političke partije opstruišu osnivanje Korporacije koja bi bila zajednička upravljačka struktura tri spomenuta emitera, nema napretka u provođenju Zakona. Sistem faktički nikada nije ni uspostavljen, niti je ikada završena njegova transformacija u javni medijski servis BiH. Umjesto servisa građana, emiter na državnom i entiteskim nivoima, ostali su podložni političkim utjecajima. Ministar komunikacija i prometa BiH Vojin Mitrović je u vrijeme pisanja ove studije najavio da će nacrt novog zakona o o Javnom RTV servisu Bosne i Hercegovine biti u parlamentarnoj proceduri do kraja ove godine⁴.

Iz Ministarstva navode⁵ da će se njim urediti odnosi između tri javna emitera, realizovati principi i obaveze iz Zakona o javnom RTV sistemu i drugih važećih zakona u oblasti javnog emitovanja, a prvenstveno nadležnost Parlamentarne skupštine BiH, Vijeća ministara BiH, RAK-a i Ministarstva. „Ovim zakonom se definiše nadležnost i rad Odbora Sistema, naplata i raspodjela RTV takse, osnivaju se mrežni operatori koji će upravljati digitalnom mrežom itd.“ Kakva će konkretno zakonska rješenja biti ponuđena za uređivanje spomenutih odnosa i obaveza nije poznato. Tekst Prijedloga zakona još nije dostupan javnosti jer su, prema informacijama iz Ministarstva, u toku aktivnosti međusobnog usaglašavanja sadržaja teksta na nivou Radne grupe⁶. Nakon pripreme usaglašenog teksta, planirano je njegovo objavljivanje krajem jula ili početkom avgusta 2021. godine na web stranici <https://ekonsultacije.gov.ba/> radi javnih konsultacija.

Nedostatak važećeg Zakona je što ne propisuje procedure imenovanja ni razrješenja članova Upravnog odbora i generalnih direktora javnih emitera. Državnim, odnosno entitetskim

³ Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 78/05)

⁴ <https://istinomjer.ba/nacrt-novog-zakona-o-javnom-rtv-servisu-bih-do-kraja-godine/> (28.05.2021.)

⁵ Email korespondencija autorice studije s predstavnicima Ministarstva od 11.06.2021.

⁶ Radnu grupu za izradu Prijedloga zakona o javnom RTV sistemu u Bosni i Hercegovini čine predstavnici: Ministarstva komunikacija i prometa BiH, RAK-a, Direkcije za evropske integracije Vijeća ministara BiH, Ministarstva saobraćaja i veza Republike Srpske, Ministarstva saobraćaja i komunikacija Federacije BiH i tri člana koje je delegirao Odbor Sistema javnih RTV servisa u BiH kao predstavnike tri javna RTV servisa (BHRT, RTRS i RT FBiH).

zakonima koji regulišu njihov rad propisano je da je u tom procesu ključna uloga državnog, odnosno entitetskih parlamenata, ali tri emitera primjenjuju neujednačene procedure. Iako kandidate za BHRT i RTRS predlaže Regulatorna agencija za komunikacije BiH (RAK), Narodna skupština RS može odbiti imenovanje kandidata s te liste. Članove Upravnog odbora RTV FBiH ne predlaže RAK nego Komisija za izbor i imenovanje oba doma Parlamenta FBiH. Dakle, nisu obezbjeđeni adekvatni mehanizmi zaštite javnih emitera od političkih utjecaja kojima su izloženi. Na politizaciju upravnih odbora koja se negativno reflektuje na urađivačku politiku javnih emitera i autocenzuru urednika i novinara ukazano je i u posljednjem izvještaju Evropske Komisije o BiH za 2020. godinu⁷. Takav radni ambijent i novinarima znatno otežava dosljedno poštovanje profesionalnih i etičkih normi, dok se u informativnim emisijama gledaocima povremeno šalju ispolitizovane i kontrodiktorne informacije, što je u suprotnosti s misijom djelovanja javnih emitera- rad u interesu građana. Time se dugoročno narušava povjerenje u javne emitere.

Preporuke profesionalnih udruženja, predstavnika međunarodnih i organizacija civilnog društva da se u zakone, koji regulišu rad javnih emitera, ugrade odredbe kojima bi se suzile mogućnosti političkog utjecaja pri imenovanju rukovodećih kadrova, nije ispoštovana. One se odnose prvenstveno na davanje većih ovlasti RAK-u, a manjih entitetskim zakonodavnim tijelima. Naravno, zakonodavna tijela ne bi bila isključena niti marginalizovana u tom procesu nego bi bile podijeljene ovlasti između njih i RAK-a kako bi krucijalni kriteriji imenovanja bili stručne kompetencije i profesionalnost, a ne etnička pripadnost i politička podobnost. U svrhu depolitizacije menadžmenta i uredništva javnih emitera, jedan od prijedloga profesionalnih udruženja i organizacija civilnog društva odnosio se i na formiranje nezavisne komisije i uključivanje predstavnika civilnog sektora u proces izbora kandidata za rukovodeće funkcije. Prijedlog o formiranju komisije je ispoštovan na državnom nivou, ali nisu uvažene preporuke za postizanje njenog politički nezavisnog rada vođenog interesima javnosti. Takođe, jedan od predloženih načina za depolitizaciju javnih emitera je i proširenje broja članova upravnih odbora predstavnicima različitih društvenih grupa (žena, etničkih manjina, ranjivih grupa, religijskih zajednica i drugih). Na taj način bi se prilikom imenovanja upravnih odbora uvažili i drugi kriteriji, kao i potrebe i interesi građana po različitim osnovama umjesto isključivo etničkog.

Posljedica neosnivanja Korporacije je nepostojanje sistema javnog servisa vođenog interesima javnosti, uređenog po najvišim profesionalnim standardima koji bi doprinosio razvoju građanskog, civilnog društva, a koji ne bi bio podložan politizaciji, niti etničkim podjelama. Tako bi se optimalnije mogli iskoristiti i resursi za finansiranje produkcijskih troškova umjesto sadašnjeg više konkurentskog nego kooperacijskog odnosa između tri emitera (Jusić i Džihana, 2008)⁸.

Nema napretka ni u usvajanju funkcionalnog modela finansiranja javnog servisa. Iako je plaćanje RTV takse, zakonska obaveza (član 17), njena naplativost je niska i ne obezbjeđuje dostatne izvore prihoda za javne emitere. Presedan je ponašanje pojedinih zastupnika u

⁷ Evropska komisija (2020) *Izvještaj o Bosni i Hercegovinu za 2020.* https://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj_z_BiH_za_2020_godinu.pdf (27.05.2021.)

⁸ Jusić, T. i Džihana, A. (2008) *Bosna i Hercegovina*, str. 82-117, u: Bašić-Hrvatini i dr. (ur.) *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*. Sarajevo: Mediacentar.

Parlamentu FBiH koji su čak otvoreno pozivali građane na neplaćenje ove takse. Dakle, zastupnik u zakonodavnom tijelu koje je usvojilo Zakon podstiče građane na kršenje zakonskih odredbi! Ni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Javnom radiotelevizijskom servisu BiH iz 2016. kojim je predviđena naplata RTV takse uz račun za električnu energiju, te raspodjela prihoda od takse i oglašavanja način da 40% novca pripada BHRT-u, a po 30% RTV FBiH i RTRS-u, nije prihvaćen u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH.

Nije da se ne mogu pronaći mehanizmi i novac za izvlačenje BHRT-a iz krize nego su uzroci njegovih problema političke prirode. Neka od mogućih srednjoročnih rješenja su izdvajanje budžetskih sredstava u fond za javni servis preraspodjelom PDV-a ili udjelom u akcizama na gorivo, alkohol ili duhan (Kurtić, 2020)⁹. Da bi javni RTV sistem očuvao poljuljani legitimitet u javnosti, mora ponuditi kvalitetniji sadržaj i u smislu političke nezavisnosti i smislu produkcijskih standarda. Odnos političkih partija prema javnom servisu ukazuje na to da politički nezavisan, finansijski stabilan i kredibilan servis ne vide kao društveni resurs, nego kao kočnicu u ostvarivanju uskostranačkih ciljeva. Dugotrajnost političkih opstrukcija i ignorisanje preporuka za poboljšanje položaja javnog RTV sistema nedvojbeno ukazuju da je „sistem javnog emitiranja, naročito BHRT, ciljano doveden u nepodnošljivo ekonomsko i socijalno stanje u kome se sada nalazi“ (Kurtić, 2020). Dovođenjem javnog sistema u lošu finansijsku situaciju u kakvoj je sad, emiterima je preostalo malo opcija- programska orijentacija u pravcu dominantne komercijalizacije ili politizacije. Osim građana BiH, i zaposlenici ovog medijskog sistema, trpe posljedice lošeg stanja u kojeg je doveden javni RTV sistem. Ekonomski i radno-pravni status novinara je vrlo nepovoljan, što se manifestuje niskim platama i značajnim brojem novinara u statusu saradnika, bez radnog odnosa.

U promišljanju provođenja postojećih i usvajanja novih zakonskih rješenja o javnom servisu treba pomjeriti fokus s politizovanih na *policy* rješenja. Ona podrazumijevaju strateško usklađivanje s visokim standardima demokratskih medijskih servisa u službi građana kojima je zakonodavac omogućio takav politički i ekonomski ambijent da mogu ispunjavati svoje društvene funkcije (Turčilo, 2017)¹⁰. Umjesto osnivanja Korporacije, u javnom diskursu pojavila se ideja o formiranju tri javna emitera za tri etničke skupine. Takav koncept bio bi u koliziji s temeljnim vrijednostima i principima javnog servisa koji je po definiciji medij u službi građana, bez obzira na njihove etničke, religijske, političke i druge razlike, uključujući i manjine po svim osnovama, a nikako medij dominantno jedne etničke ili bilo koje druge većine (Turčilo, 2017.) EU, kojoj BiH teži, podrazumijeva funkcionisanje javnih medijskih servisa po načelima liberalno-pluralističke demokratije u čijem središtu je čovjek kao individua, a nikako etnos.

U izmjenama Zakona treba početi već od njegovog naziva. U posljednjih 15-ak godina desile su se i znatne tehnološke promjene u oblasti medija koje zahtijevaju i terminološko prilagođavanje. Umjesto naziva Zakon o javnom RTV sistemu, mnogo primjereniji bio bi

⁹ Kurtić, N. (2020): *Na slučaju javnih emitera testira se iskrenost demokratskih opredjeljenja političkih subjekata u Bosni i Hercegovini.* <https://najilkurtic.ba/view-more/javni-emiteri-u-krizi/220> (11.06.2021.)

¹⁰ Turčilo, L. (2017): *Sistem javnog emitiranja u BiH- Ima li rješenja?* <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2017/11/javni-servis-analiza-lejla-turcilo.pdf> (28.05.2021.)

Zakon o javnom medijskom servisu BiH. U digitalnom dobu, medijski sadržaji se prilagođavaju, distribuišu i koriste u različitim formatima i putem različitih platformi, pa je njihovo pojmovno redukovanje na radio i televiziju anahrono. Osim toga, novi naziv odražava misiju ove društvene institucije- medij koji djeluje u interesu javnosti.

Tri emitera, shodno zakonskoj obavezi, trebaju konačno formirati Korporaciju, a parlamenti uskladiti Zakone o BHRT-u, FTV-u i RTRS-u sa Zakonom o JRTS. Upravni odbor FTV-a, bi, umjesto parlamentarne Komisije, trebao predlagati RAK, uz ukidanje mogućnosti entitetskih parlamenata da odbiju kandidate koji su ušli u uži izbor. Izmjenama Zakona nužno je da državni i parlamenti na entitetskim nivoima usvoje održiv model finansiranja javnog servisa. Srednjoročno bi se to moglo postići osnivanjem fonda za javni servis, a dugoročno usvajanjem funkcionalnijeg modela naplate RTV takse. Radi zadovoljenja visokih programskih i produkcijskih standarda javnog servisa, njenu visinu treba uskladiti s troškovima koje podrazumijeva takav kvalitet.

1.2. Transparentnost medijskog vlasništva i finansiranja

Medijsko tržište u BiH vapi za zakonom koji bi omogućio transparentnije vlasništvo nad svim vrstama medija, a naročito onih *online*. Bh. pravni okvir iz ove oblasti potpuno zaostaje za evropskim pravilima i standardima iz ove oblasti, ne zadovoljavajući ni minimalne kriterije kojima bi se obezbijedili transparentni podaci o vlasništvu. Iako predstavnici novinarskih udruženja, akademske zajednice i međunarodnih organizacije godinama upozoravaju na nužnost usvajanja ovog zakona, na to se i dalje čeka. Regulisanje ove oblasti je i jedna od obaveza BiH u procesu pristupanja EU. Evropska komisija očekuje od ove države da usvoji zakon o transparentnosti vlasništva nad medijima i formira detaljan i javnosti dostupan registar vlasništva nad njima. U tom kontekstu, obeshrabrujući je i nalaz Evropske Komisije u posljednjem izvještaju za BiH. „Nije postignut napredak u oblasti usvajanja propisa o transparentnosti vlasništva medija, uključujući evidenciju vlasničke strukture, kao i propisa o reklamiranju u medijima¹¹“. Na problem netransparentnosti vlasništva nad medijima u kontekstu medijskih sloboda ukazuje i Izvještaj *State Departmenta* o stanju ljudskih prava u BiH za 2020. godinu¹². Precizniji, potpuniji i transparentniji podaci o vlasništvu neophodni su kako bi građani znali čiji interesi stoje iza određenog medija, da bi se suzbila zloupotreba medijskog prostora i manipulisanje građanima u svrhu ličnih ili oligarhijskih interesa, identifikovale političke veze vlasnika pojedinih medija, zaustavila zloupotreba budžetskog novca za finansiranje politički podobnih medija, te spriječila koncentracija vlasništva.

Ako ćemo rangirati transparentnost prema vrsti medija, na prvom mjestu su elektronski mediji. Jedino su televizijske i radijske stanice obavezne dostavljati osnovne informacije o direktnim vlasnicima, iako ne i o indirektnim poput vlasništva nad pravnim licem koje zahtjeva ili već ima dozvolu za radio ili televizijsko emitovanje. Štampani i *online* mediji

¹¹ https://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj_za_BiH_za_2020_godinu.pdf (27.05.2021.)

¹² <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/bosnia-and-herzegovina/> (15.06.2021.)

nemaju obavezu dostavljati informacije o vlasničkoj strukturi ni Vijeću za štampu i online medije, a ni drugim organizacijama ili institucijama. Vlasništvo nad *online* medijima je najnetransparentnije jer nisu obavezni registrovati se u bilo kojem sistemu budući da mnogi od njih nisu ni registrovani kao medijske kompanije. Zato se ne zna ni broj *online* medija u BiH, a kod mnogih ni vlasnička struktura, niti način finansiranja. Ni podaci o vlasništvu nad medijima koji jesu registrovani u općinskim, odnosno okružnim sudskim registrima nisu lako dostupni. Naime, ne postoji jedan registar objedinjenih podataka nego se oni nalaze u devet općinskih sudova u Federaciji BiH i pet okružnih sudova u RS.

Ovakva netransparentnost podataka o vlasništvu nad medijima znači da javnost ne zna ko su indirektni vlasnici medija, kakvo je porijeklo kapitala investiranog u medije, niti s čijim političkim, ekonomskim ili drugim interesima su određeni mediji povezani. Bez toga, teško je dokazati i zašto se, odnosno po kojim kriterijima određenim medijima dodjeljuje budžetski novac kroz različite grantove ili oglašivačke kampanje, dok drugi ostaju uskraćeni za to, bez obzira na to koliko je njihov sadržaj u funkciji interesa javnosti. Dodatni probleme je i taj što se na ugovore o pribavljanju, razvoju i (ko)produkciji programa za radijsko i TV emitovanje ne odnosi Zakon o javnim nabavkama. Zato se novac iz općinskih/gradskih budžeta u te svrhe dodjeljuje bez javnih poziva, što ostavlja prostor za politički klijentelizam.

S obzirom na to da su neki portali koji pokrivaju prvenstveno prostor BiH obraćajući se njenim građanima, registrovani u drugim državama, nerijetko s domenama i serverima lociranim na dalekim ostrvima, nedostupni su regulatornim tijelima. Posljedično, njihovi sadržaji koji su u suprotnosti s profesionalnim standardima, a nerijetko i elementarnim etičkim normama, ne samo da nisu sankcionisani, nego se s njihovim vlasnicima i administratorima ne može ni ostvariti komunikacija, niti im se izreći upozorenje. Šteta koju nanose medijskom tržištu BiH je višestruka. Prvo, neprovjerenim i malicioznim objavama štete pojedincima, grupama i organizacijama koji ostaju uskraćeni za pravo korištenja sudskih mehanizama zaštite, a građane takvim objavama dezinformišu i zbunjuju. Drugo, objavljivanjem neprofesionalnih i neetičnih sadržaja, odnosno uživanjem slobode javne riječi bez odgovornosti, ugrožavaju kredibilitet profesionalnog novinarstva. Dodatni problem je i nemogućnost zaštite autorskih prava zbog neovlaštenog preuzimanja medijskih sadržaja. Treće, finansijski ugrožavaju medije koji posluju u skladu sa zakonima u BiH i plaćaju poreze. Prisutnost oglasa na portalima bez impresuma i zemaljske adrese upućuje na mogućnost učestvovanja neregistrovanih portala na oglašivačkom tržištu BiH, a posljedično i na nelojalnu konkurenciju, kao i kršenje poreskih normi.

Mjere nadležnih institucija u BiH za unapređenje transparentnosti vlasništva nad medijima su izrazito skromne, spore i nedovoljne. Ni pet godina nakon isteka roka za usvajanje Zakona o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima, kojim je bilo predviđeno i regulisanje transparentnosti vlasništva, to se nije desilo. Naime, na osnovu SSP-a, BiH je bila obavezna do 01.06.2016. uskladiti ovu oblast s normativnom regulativom EU. Vijeće ministara BiH je više puta skinulo nacrt zakona s dnevnog reda sjednica. Za Vladu RS-a sporne su odredbe koje podrazumijevaju šire nadležnosti RAK-a¹³. Ni kasniji rokovi

¹³ <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/dugo-cekanje-na-zakon-o-elektronskim-komunikacijama-i-elektronskim-medijima> (12.06.2021.)

najavljivani iz Ministarstva komunikacija i prometa BiH za razmatranje nacrt zakona u parlamentarnoj proceduri, prvo 2019., a potom druga polovina 2020., takođe nisu ispoštovani.

Na upit autorice studije o fazi u kojoj je nacrt zakona i njegovom sadržaju, iz Ministarstva komunikacija i prometa BiH odgovaraju da još nije dostupan javnosti jer je u toku njegova izrada. „Parlamentarna skupština BiH, na Inicijativu jednog od predstavnika u Predstavničkom domu, naložila je Ministarstvu da pripremi dva odvojena zakona i to Zakon o elektronskim komunikacijama i Zakon o elektronskim medijima. U toku je pribavljanje delegiranih članova za dvije radne grupe koje će izraditi takstove prijedloga navedenih zakona, a učestvovat će predstavnici: državnog i entitetskih Ministarstava, RAK-a, DEI i Vlade BD BiH. Zakon o elektronskim komunikacijama se usklađuje u maksimalnoj mogućoj mjeri sa Direktivom 2018/1972, a Zakon o elektronskim medijima sa Direktivom o AVM uslugama.¹⁴“

RAK je 2017. inicirao formiranje registra direktnih i indirektnih vlasnika elektronskih medija, ali ju je onemogućila Agencija za zaštitu ličnih podataka BiH uz obrazloženje da transparentnost vlasništva nad medijima nije javni interes, kao i da objavljivanje takvih podataka nije u nadležnosti RAK-a. Upitno je po kojim kriterijima je Agencija odlučila da nije u interesu građana znati ko su vlasnici mediji koji ih informišu o društvenim događajima. Na problematičnost ovakve odluke ukazuje i Sandra Bašić Hrvatinić: „... U ovom slučaju se radi o tako proizvoljnom tumačenju što su lični podaci, da je vjerovatno pravi razlog samo to da se sakrije ko su stvarni vlasnici medija. Ovo je samo još jedan od dokaza kako nema nikakve političke volje da bi se postigla transparentnost medijskog djelovanja¹⁵“.

Kao rezultat dvogodišnjeg projekta *Mediji i javni ugled* koji je realizovao Konzorcij sačinjen od Udruženja/udruge BH novinari, Fondacije Mediacentar, Vijeća za štampu i online medije u BiH i NVO JaBiHEU, a finansirala Delegacija EU u BiH, kreiran je nacrt zakona o transparentnosti vlasništva i zaštiti medijskog pluralizma u BiH. Uprkos tome što nacrt zakona s pratećom dokumentacijom, *BH novinari* dostavili resornom Ministarstvu još početkom 2019., Ministarstvo ga još nije razmotrilo. Na upit autorice studije o tome kada će biti razmatran nacrt zakona o transparentnosti vlasništva i zaštiti medijskog pluralizma u BiH, Iz Ministarstva saobraćaja i komunikacija BiH navode da on nije planiran kao poseban zakon nego da će zakonske odredbe za ove oblasti biti dio Zakona o elektronskim medijima. Međutim, kako je pojašnjeno ranije u studiji, taj zakon je trebao biti usvojen još prije pet godina, a Vijeće ministara ga je više puta skinulo s dnevnog reda.

Pozivajući se na pravni okvir EU i pozitivne prakse njenih članica, te uvažavajući argumente stručnjaka iz oblasti medijskog prava, u analizi Nedima Pobrića¹⁶, navedene su ključne odrednice koje zakonska rješenja trebaju sadržavati:

¹⁴ Email korespondencija autorice studije s predstavnicima Ministarstva od 11.06.2021.

¹⁵ <https://europa.ba/wp-content/uploads/2017/11/transparentnost-vlasnistva-finansiranja-medija-bhs.pdf> (27.05.2021.)

¹⁶ <https://europa.ba/wp-content/uploads/2017/11/transparentnost-vlasnistva-finansiranja-medija-bhs.pdf> (27.05.2021.)

- obavezu dostavljanja informacija o direktnim vlasnicima i svim vlasnicima udjela većih od pet posto
- obavezu dostavljanja informacija o posrednim vlasnicima, odnosno svim pravnim licima koja imaju udio u vlasništvu
- obavezu dostavljanja informacija o povezanom vlasništvu, odnosno svakom drugom vlasništvu svih vlasnika udjela u mediju
- obavezu dostavljanja informacija o povezanim interesima vlasnika
- obavezu dostavljanja informacija o interesima povezanih pravnih i fizičkih lica, poput članova porodice ili saradnika, ali uz prethodno jasno definirane vrste veza koje su obuhvaćene ovom legislativom
- obavezu dostavljanja informacija o izvorima prihoda kroz podnošenje godišnjih izvještaja
- obavezu dostavljanja podataka o menadžmentu kompanije te glavnom i odgovornom uredniku
- promjene u vlasničkoj strukturi bi se nadležnim državnim institucijama trebale prijaviti u roku od deset dana
- podaci na centralizovanom registru se trebaju obnavljati najmanje jednom godišnje
- pristup centralizovanom registru bi trebao biti besplatan.

1.3. Krivična zaštita novinara u slučajevima napada, prijetnji i drugih oblika

ugrožavanja sigurnosti

Amandanima na krivične zakone BiH, FBiH, RS-a i Brčko distrikta, koje su *BH novinari* uputili nadležnim vladama i parlamentarnim zastupnicima predloženo je da se u važeće zakone ugrade odredbe koje bi štatile novinare na način kako su zaštićene službene osobe u vršenju profesionalne dužnosti. Inicirane su i izmjene koje podrazumijevaju prioritarno rješavanje napada na novinare.

Nakon što je Zastupnički dom Parlamenta FBiH 2019. usvojio inicijativu za dopunu Krivičnog zakona FBiH odredbama koje bi štatile novinare dok obavljaju profesionalne zadatke, dvije godine kasnije još se čeka na njihovo usvajanje. Amandmanima na ovaj zakon, novinari bi trebali biti nominalno prepoznati kao osobe koje je potrebno posebno zaštititi dok obavljaju profesionalne zadatke, pa bi napadi na njih bili tretirani kao napadi na službene osobe, što podrazumijeva oštrije sankcionisanje. Naime, važeći Krivični zakon ne prepoznaje novinarstvo kao profesiju koju je potrebno posebno zaštititi, te je potrebno uvesti krivično-pravnu zaštitu novinara. Predloženim izmjenama, za napade na novinare, predviđene su kazne od tri mjeseca do pet godina zatvora zavisno od težine krivičnog djela. Prema informacijama iz Ministarstva pravde FBiH, Ministarstvo je formiralo radnu grupu za izradu Prednacrt Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH i Prednacrt Krivičnog zakona FBiH. Ta Radna grupa će razmotriti i prijedlog *BH novinara*.

Prilikom razmatranja izmjena i dopuna Krivičnog zakonika RS-a u junu 2020., NSRS nije prihvatila inicijativu da se kod krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti dodaju novinari ili drugi medijski djelatnici ili da se propiše novo krivično djelo Sprečavanje novinara u vršenju

profesionalne dužnosti. U obrazloženju je navedeno kako su Zakonikom propisana i krivična djela tjelesne povrede, teške tjelesne povrede, kao i ugrožavanje sigurnosti, a koji na jednak način tretira i štiti sve građane i profesije od napada, kao što su ljekari, profesori, nastavnici i mnogi drugi, koji su u svom radu izloženi mogućnosti napada u obavljanju svog posla. Navedeno je kako će mogućnost propisivanja predloženog krivičnog djela biti razmatrana kada se obezbijede pretpostavke da se u Krivični zakonik uvrste i krivična djela protiv časti i ugleda.

Na ovaj način su novinari u BiH ostavljeni u nepovoljnijoj poziciji u odnosu na medijske zaposlenike u Srbiji i Hrvatskoj u čije krivične zakone su ugrađene ovakve odredbe. Dakle, BiH u ovom pogledu zaostaje ne samo za evropskim pravnim okvirom, nego i za onim u regionu. Pravnik i direktor Banjalučkog centra za ljudska prava Dejan Lučka smatra da političarima nije cilj zaštititi novinare i medijske djelatnike. „Tu vjerovatno leži i želja da se kleveta stavi u okvire Krivičnog zakonika, ne bi li se tako pokušali zastrašiti i učutkati istraživački novinari, odnosno novinari koji otkrivaju afere u koje su umješani predstavnici vlasti i njihove porodice“¹⁷.

Prema indeksu slobode medija za 2021. godinu, BiH je 58. mjestu na kojem je bila i prethodne godine. *Reporteri bez granica* upozoravaju da tokom pandemije Covida- 19 neke institucije na različitim nivoima vlasti direktno ometale rad novinara, otežavajući im pristup informacijama i sagovornicima, održavajući konferencije za medije bez prisustva novinara, izbjegavajući odgovore na kritički intonirana pitanja o upravljanju krizom, te prijeteci najavama tužbi za klevetu. Pritisци na novinare i broj kršenja njihovih prava su, prema podacima *BH novinara*, povećani za 23% u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu. Iste godine povećan je i broj zahtjeva novinara upućenih *Liniji za pomoć novinarima*, kao i za angažovanjem advokata za pružanje pravne pomoći u predistražnim i istražnim radnjama u vezi s online nasiljem i prijetnjama.

Linija za pomoć novinarima Udruženja BH novinari je u prvoj polovini 2021. evidentirala 30 prijavljenih slučajeva napada i prijetnji novinarima u BiH. Od toga, četiri prijetnje smrću, sedam brutalnih političkih pritisaka i prijetnji, deset napada na novinarke s motivima rodnog zasnovanog nasilja, tri nove tužbe za klevetu protiv vlasnika medija, urednika i novinara, šest slučajeva mobinga, kršenja radnih prava i prava na pristup informacijama. Tokom 2020. evidentirano je 69 takvih slučajeva, a u posljednje tri godine Linija je evidentirala 143 prijave krivičnih djela.

U kontekstu medijskih sloboda, posebno su obeshrabrujući slučajevi pritisaka na novinare koji dolaze od predstavnika institucija koje bi ih trebale štititi. U posljednje dvije godine (2019.- 2021.) *BH novinari* su zabilježili jedan incident u vezi s mogućom zloupotrebom ovlasti Obavještajno-sigurnosne agencije BiH i miješanjem u rad novinara, kao i šest slučajeva u kojima su akteri bili službenici policije i granične policije na terenu. Takođe, evidentirali su i najmanje četiri incidenta u kojima su tužioci nezakonito pozivali novinare na informativne razgovore, prisiljavali ih na otkrivanje izvora informacija ili na druge načine

¹⁷ <https://ba.voanews.com/a/politicki-funkcioneri-napadi-novinari-bih/5913839.html> (05.06.2021.)

vršili institucionalni i politički pritisak na medijske djelatnike, posebno na istraživačke novinare.

Prema evidenciji poziva od 2002. kada je Linija otvorena, oko 70% prijavljenih napada na novinare ostaje nekažnjeno. „Udio od 30% slučajeva riješenih u korist novinara je nedopustivo nizak. On ukazuje na nerazumijevanje slobode izražavanja. Nužno je depolitizovati slučajeve sudskog odlučivanja o napadima na novinare“- smatra generalna sekretarka BH novinara Borka Rudić.

Iskustva novinara i analize stručnih udruženja pokazuju da su najslabija karika u utvrđivanju odgovornosti i sankcionisanju takvih slučajeva tužilaštva. „Prijetnje smrću nisu „izražavanje stava“- upozorava Rudić. Zabilježeni su i slučajevi u kojima su predstavnici Tužilaštva BiH pokušali prisiliti istraživačke novinare koji su razotkrivali korupcijske afere da otkriju svoje izvore. Kad je riječ konkretno o novinarkama¹⁸, među onima koje su iskusile neki oblik ugrožavanja svojih prava mali broj njih zatraži pomoć od pravosudnih institucija. Razlog je što procesuiranje prijetnji i napada traje godinama, nedostaje razumijevanja sudija za prirodu novinarskog posla, pa su ishodi procesa često razočaravajući za novinare.

„Imam osjećaj da pravosuđe tretira novinare kao neprijatelje ove zemlje i nekoga koga treba isljeđivati, a ne da budemo partneri u zajedničkom dijelu puta ka cilju da budemo bolje društvo i da se stvari mijenjaju na bolje“ – smatra predsjednik Kluba novinara Banje Luke Siniša Vukelić¹⁹.

Garantovanje slobode izražavanja i zaštita novinara je jedan od 14 prioriteta Evropske komisije čije ispunjavanje je preduslov za kandidatski status BiH za članstvo u EU. Ta zaštita podrazumijeva adekvatno sudsko procesuiranje prijetnji i napada na novinare.

Zakonodavna tijela na različitim nivoima u BiH i dalje ne prepoznaju novinarstvo kao profesiju od javnog značaja, niti potrebu za krivično-pravnom zaštitom novinara. Inicijative stručnih udruženja, kao i preporuke međunarodnih organizacija za adekvatnijim procesuiranjem odgovornih za prijetnje i napade na novinare, nisu uvažene. Boljem razumijevanju razmjera i ozbiljnosti nasilja s kojim se novinari sučavaju moglo bi doprinijeti i sistematičnije evidentiranje i praćenje tih slučajeva. Za sada, jedina državna institucija koja vodi vlastitu evidenciju napada na novinare je MUP Republike Srpske. Budući da u krivičnim zakonima u BiH napad na novinare nije prepoznat kao posebno krivično djelo, ni pravosudne institucije ne raspolažu takvim podacima. Stoga ombudsmeni za ljudska prava u BiH preporučuju entitetskim i Vladi Brčko distrikta, odnosno MUP-ovima, sistematično prikupljanje podataka o prijetnjama i napadima na novinare.

Radi mapiranja i praćenja podataka o žrtvi, svjedocima i postupku u kojima učestvuju medijski profesionalci, BH novinari i druge medijske organizacije su više puta razgovarali s predstavnicima pravosudnih institucija, Ministarstva pravde BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Odluku VSTV-a o uvođenju elektronske evidencije predmeta i javno

¹⁸ Hrnjić Kuduzović, Z., Popov Momčinović, Z. i Delić, A. (2019) *Položaj novinarki u Bosni i Hercegovini* <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/02/Polozaj-novinarki-u-BiH.pdf> (26.05.2021.)

¹⁹ <https://detektor.ba/2020/10/12/istrazna-komisija-zbog-stanja-u-pravosudju-novinari-se-osjecaju-nesigurno-i-nezasticeno/> (13.06.2021.)

dostupne baze podataka o slučajevima u vezi s medijskim slobodama i bezbjednošću novinara, pravosudne institucije još ne provode.

Da BiH nije napredovala u garanciji slobode izražavanja i medija niti u sudskoj zaštiti novinara, konstatovano je i u analitičkom izvještaju Evropske komisije o napretku BiH ka članstvu u EU za 2020. U izvještaju je obrazloženo da „vlasti i dalje umanjuju zastrašivanje novinara, a njihova reakcija je slaba²⁰“. Dalje se navodi da se očekuje provođenje učinkovitijih policijskih istraga i sudskih postupaka koji će dovesti do konačnih osuda počinilaca. Zato se ponavlja da BiH u 2021. treba osigurati zaštitu novinara i sistematske institucionalne mjere za rješavanje prijetnji i nasilja nad novinarima.

1. 4. Zaštita autorskih i srodnih prava novinara i medija

Zakon o autorskim i srodnim pravima (ZAISP), kao ni Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava (ZKOASP) nisu dopunjavani ni mijenjani od svog usvajanja 2010. Iako zakonske odredbe treba prilagoditi digitalnom dobu, dok se to ne desi, i postojeća zakonska rješenja ostavljaju dovoljno prostora za zaštitu navedenih prava. Oba zakona su u velikoj mjeri usklađena s evropskim standardima iz ove oblasti nudeći adekvatan okvir za ispunjavanje obaveza iz ove oblasti koje je BiH preuzela potpisivanjem SSP-a 2015. godine. Uprkos tome, autorska i srodna prava se vrlo slabo poštuju i to zbog loše primjene zakonskih odredbi. Zaštita ovih prava nije ni blagovremena, ni učinkovita.

Pravni stručnjak Haris Hasić objašnjava da nadležni organi nisu ni spremni ni kompetentni provesti pravne propise. „Među onima koji se bave autorskim i srodnim pravima kruže priče o inspektorima koji nemaju osnovno znanje propisa ili tehnički akumen da se hvataju u koštac s modernim mehanizmima povreda autorskog i srodnih prava, a posebno ne s organizovanim kriminalnim elementom koji vrijeđaju autorska i srodna prava kao svoju primarnu djelatnost - piratima. Sudovi su pretrpani slučajevima druge vrste, a i kada procesuiraju rijetki spor iz domena autorskog i srodnih prava pokazuju zabrinjavajuću inkompetenciju za pružanje pravovremene i dosljedne pravne zaštite. Ako i bude donesena presuda, u većini slučajeva toliko je vremena prošlo da je izvršenje iste ili nemoguće ili besmisleno. Među privrednicima postoji konsenzus da su sudovi impotentni da pruže zaštitu u slučaju povreda autorskog i srodnih prava te veliki broj njih je prestao da se obraća sudu za pomoć²¹.“ Iako su zakoni na snazi već 11 godina, nema napretka u razvijanju institucionalnih kapaciteta i primjeni mehanizama za bolju zaštitu ovih prava.

Glavni nedostatak ZAISP-a i ZKOASP-a je taj što ne sadrže specifične odredbe koje bi se odnosile na *online* medije i platforme. Drugim riječima, zakoni ne uzimaju u obzir duboke promjene koje je internet izazvao u publikovanju različitih vrsta sadržaja. U razmatranju budućih dopuna i izmjena ovih zakona svakako treba uvažiti *Direktivu EU 2019/790 o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu* usvojenu 2019., koja je izuzetno

²⁰ https://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj_za_BiH_za_2020_godinu.pdf (27.05.2021.)

²¹ http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/06/bhn_e-novinar-juni2016.pdf (02.06.2021.)

značajna za opstanak kvalitetnog novinarstva i informativnih medija jer priznaje autorska prava izdavačima vijesti.

Članom 15 *Zaštita informativnih publikacija u pogledu internetskih korištenja*²² uvedena su nova autorskopravna ovlaštenja izdavačima autorskih djela informativnih publikacija za korištenje njihovih publikacija od strane internet provajdera. Ovo se ne odnosi na objavljivanje poveznica. Države članice predviđaju da autori djela uključenih u informativne publikacije dobijaju odgovarajući udio prihoda koji izdavači informativnih publikacija primaju za korištenje njihovih informativnih publikacija od strane pružatelja usluga informacijskog društva. Za medije i novinare relevantan je i član 16 *Potraživanje pravične naknade* za korištenje autorskih djela u okviru internetskih usluga ili tzv. „porez na linkove“. Ovo se prvenstveno reflektuje na agregatore informativnih sadržaja poput Google Newsa i drugih kojih koji su do sada besplatno koristili produkte novinarskog rada- vijesti i druge medijske sadržaje, ostvarivali milione prihoda zahvaljujući novinarskih proizvodima, a izdavačima ni autorima nisu plaćali naknadu za to. Uvođenjem ove naknade internet providerima konačno se priznaje doprinos izdavača, tj. medija, a posredno i autora (novinara) proizvodnji *online* vijesti. Kada bi pružaoci internetskih usluga izdvajali određeni dio profita kao naknadu izdavačima čije medijske produkte koriste, to bi pomoglo izdavačima da vrate bar dio uloženog novca. Stabilniji izvori prihoda za izdavače informativnih publikacija nužni su očuvanje kvaliteta novinarstva, kao i bolji radni i ekonomski status novinara. Zato je u interesu novinara i informativnih medija u BiH da se odredbe ove Direktive odgovarajućim dopunama inkorporiraju u ZAISP.

U BiH je preuzimanje i objavljivanje novinarskih tekstova u cjelini ili u dijelovima bez dozvole autora ili navođenja izvora vrlo česta praksa, prvenstveno na web portalima, a onda i drugim *online* platformama. Neovlaštenim preuzimanjem novinarskih tekstova, kopiranjem i plagiranjem obezvrijeđuje se rad novinara i ugrožava njihov izvor prihoda. Ovaj oblik kršenja autorskih prava nije percipiran dovoljno ozbiljno ni u javnosti, a ni u sudskoj praksi, pa se malo novinara odlučuje pravnim putem tražiti zaštitu svojih prava. Iako Zakon (član 113) propisuje da se za namjernu ili iz nepažnje počinjenu povredu autorskog prava, počiniocu može izreći plaćanje iznosa do 200% većeg od uobičajene naknade za tu vrstu korištenja, ova mogućnost se rijetko koristi. Kako je pokazala prethodna analiza²³, loša zaštita autorskih i srodnih prava dijelom je posljedica i činjenice da u Federaciji BiH ona nije povjerena sudovima specijalizovanim za poslovnopravne predmete, dok u RS-u, kao i u Srbiji i Hrvatskoj jeste. Sudovi izrazito sporo procesuiraju predmete iz ove oblasti, presude nisu podržane normama materijalnog prava, niti se ovim pravima dodjeljuje zaslužena važnost. BiH je eklatantan primjer države u kojoj se *copyright* (autorsko pravo) pretvorio u *right to copy* (pravo na kopiranje). Sve to na autore i izdavače djeluje obeshrabrujuće.

S druge strane, budući da i neki mediji usljed nedovoljnog poznavanja zakonskih odredbi ili brzine objavljivanja informacija krše ZAISP, važno je podsjetiti na obavezu traženje dozvole od nosilaca autorskog prava, bez obzira na to da li se prenosi dio ili sadržaj u cjelini. U

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=PT> (01.06.2021.)

²³ <https://bhnovinari.ba/bs/2019/12/26/analiza-zakonskog-okvira-za-zastitu-autorskih-i-srodnih-prava-novinara-u-bih/> (03.06.2021.)

dugoročnom interesu profesionalnog novinarstva je da i slučajevima kada su novinari prekršioci tuđih autorskih prava, oni budu sankcionisani, a njihove redakcije se javno izvinu. Takođe, mediji trebaju obratiti pažnju na oznaku o uslovima prenošenja sadržaja iz određenog izvora. Novinarima je ponekad teško utvrditi ko je nosilac autorskog prava na određeni tekst, fotografiju ili video zapis. Budući da ZAISP ne propisuje kako postupiti u tim situacijama, izmjenama i dopunama bi trebalo uskladiti ZAISP s EU Direktivom 2012/28/EU o određenim dozvoljenim korištenjima djela „siročadi“, odnosno onih kod kojih ni nakon pažljivog pretraživanja nije moguće identifikovati nosioca autorskih prava.

Budući da su autorska i srodna prava obuhvaćena i Krivičnim zakonima na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, ovdje ćemo spomenuti i inicijativu za dopunu Krivičnog Zakonika RS-a iz 2019. godine. Odnosila se na to da se, radi usklađivanja sa Konvencijom o kompjuterskom kriminalitetu, dodaju novi članovi- zloupotreba autorskih prava i nedozvoljeno korištenje autorskih prava. U junu 2020. NSRS usvojila je obimne izmjene i dopune entitetskog Krivičnog zakonika, ali je ovu inicijativu odbila.

1. 5. Mediji u izbornoj kampanji

Zakonski propisi o postupanju medija tokom izbornog procesa sadržani su u poglavlju 16 Izbornog zakona BiH pod nazivom *Mediji u izbornoj kampanji*. Zbog nedostaka i nepreciznosti odredbi kojima su regulisane obaveze medija i novinara u izvještavanju o političkim subjektima u navedenom periodu, neophodno ih je dopuniti i izmijeniti. Prije svega, nisu obezbjeđeni adekvatni mehanizmi za njegovo provođenje u *online* sferi iako su *online* mediji i platforme u posljednjih 15-ak godina postali značajan izvor informacija za građane, kao i učestalo sredstvo vođenja predizbornih kampanja.

Uprkos tome što Zakon propisuje obavezu uravnoteženog, poštenog i nepristranog izvještavanja, relevantne analize medijskog izvještavanja u predizornoj kampanji ukazuju na kršenje tih odredbi, naročito u *online* medijima²⁴. Navedena obaveza odnosi se na sve medije, ali je naglasak na elektronskim, a i sankcije se mogu izreći samo njima, dok se *online* mediji u važećem Zakonu eksplicitno ni ne spominju. Ovaj nedostatak ispravljen je u *nacrtu Inicijative za izmjene i dopune izbornog Zakona BiH*²⁵ koju je Centralna izborna komisija BiH (CIK) objavila u junu 2021. U članu 16.17. koji se odnosi na upućivanje primjedbi na rad štampanih medija dodani su i *online* mediji, kao i kod Vijeća za štampu. Naravno, *online* mediji ne podliježu striktnoj regulaciji kao elektronski, ali ne postoji ni tijelo koje bi moglo provesti odgovarajuće mjere u slučajevima kršenja zakonskih i etičkih normi. Terminološko uvođenje *online*, kao i društvenih medija u Zakon i ekspliciranje tijela nadležnog za

²⁴ Monitoring izvještavanja medija u predizornoj kampanji za opće zборе 2018: Finalni izvještaj <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/10/Finalni-izvje%C5%A1taj-monitoringa-medija-2018.pdf> (09.06.2021.)

²⁵ Nacrt Inicijative za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine https://www.izbori.ba/Documents/2021/06/Inicijativa_Zakon_o_izmjenama_i_dopunama_Izbornog_zakona_BiH.pdf (09.06.2021.)

regulisanje njihovog rada u izbornoj kampanji trebalo bi doprinijeti dosljednijem provođenju zakonskih odredbi.

U važećem Zakonu se ne spominju ni društveni mediji i mreže koji su postali značajan kanal komuniciranja političkih subjekata. Pandemija Covid- 19 samo je intenzivirala njihovo korištenje u izbornim kampanjama. Predizborna kampanja korištenjem ovih komunikacijskih sredstava počinje mnogo prije njenog zvaničnog početka²⁶, nerijetko se putem njih objavljuju huškački i sadržaji s elementima mržnje koji su u suprotnosti sa zakonskim odredbama o zabrani diskriminacije i govora mržnje. Neupitno je da zakonske regulativa ovdje već značajno kasni za digitalnom zbiljom, pa je neophodno Zakonom preciznije obuhvatiti i ova sredstva političkog komuniciranja.

U segmentu medija, predložene izmjene i dopune u nacrtu CIK-a polaze već od naziva poglavlja 16 i terminologije. Umjesto „Mediji u izbornoj kampanji“, predložen je naziv „Mediji“, umjesto „radio i televizijski program“, pojam „audiovizuelne medijske usluge i medijske usluge radija“. Takođe, uvode se pojmovi „socijalne mreže“ i „mobilne aplikacije“. Nova terminologija je mnogo primjerenija digitalnom dobu i usklađenija s pravilima i kodeksima RAK-a, što bi trebalo doprinijeti i ujednačenom tumačenju zakonskih odredbi. Terminološke izmjene podrazumijevaju i preciznije definisanje i zabranu govora mržnje.

Pod njim se podrazumijeva „svaki oblik javnog izazivanja ili podstrekavanja mržnje, diskriminacije ili nasilja, protiv bilo kojeg lica ili grupe lica, zasnovanih na rasi, boji kože, nacionalnoj, rodnoj ili vjerskoj pripadnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu ili opredjeljenju.“ Zabranjeno je koristiti se „govorom mržnje, i/ili objavljivati ili upotrebljavati slike, simbole, audio i video zapise, SMS poruke, internet komunikacije, socijalne mreže i mobilne aplikacije“²⁷. Dodatni problem u *online* medijima i na društvenim mrežama je i kršenje predizborne šutnje, što dovodi u pitanje opravdanost njenog postojanja u elektronskim i štampanim medijima.

Iako Zakon propisuje da izborna kampanja počinje mjesec prije održavanja izbora, politički subjekti je u praksi počinju mnogo ranije, naročito u *online* medijima i na društvenim mrežama. Međutim, u Zakonu se takva situacija ne spominje, kao ni mehanizmi za sankcionisanje političkih subjekata koji krše navedenu odredbu. Nacrt ispravlja ovaj previd dodavanjem člana 7.1. kojim se zabranjuje preuranjena izborna kampanje u poglavlju 7 koje se odnosi na *Pravila ponašanja u izbornom periodu*. Ipak, i ovdje su eksplicirani elektronski i printani, ali ne i *online* mediji.

Bitna novina je dodavanje stava 16.2. koji obavezuje medije na javno objavljivanje i transparentnost informacija o vlasništvu nad njima. Predloženim dopunama detaljno je propisano i u kojim okolnostima elektronski mediji mogu odbiti objavljivanje plaćenog

²⁶ <https://raskrinkavanje.ba/analiza/stranke-i-kandidati-na-facebooku-ko-je-poceo-kampanju-prije-njenog-zvanicnog-pocetka> (28.05.2021.)

²⁷ Član 7.3. Inicijativa Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH

političkog oglašavanja. Član 16.3. je znatno priširen tako da obuhvata i odredbe koje se odnose na oglase kojim se ponižava, zastrašuje ili podstiče na mržnju, nasilje ili diskriminaciju po raznim osnovama, zatim zloupotrebu djece u političke svrhe, kao i one koje su u suprotnosti s propisima RAK-a. Predloženim dopunama medijima se nudi snažno zakonsko uporište u zaštiti od njihove instrumentalizacije u svrhu huškanja i širenja govora mržnje.

Nacrtom je predložen i novi član 16.17.a kojim se ovlašćuje CIK da provede postupak utvrđivanja odgovornosti političkih subjekata za iznošenje lažnih informacija putem elektronskih medija i interneta. Ovim članom je odgovornost, dakle, prvenstveno na političkim subjektima kao korisnicima medijskog prostora, a ne na novinarima ni medijima kao posrednicima u prenošenju poruke. Ovaj član može doprinijeti većoj odgovornosti političkih kandidata za javnu riječ, bez ugrožavanja medijskih sloboda.

Nacrtom je predviđena dodatna obaveza javnim RTV servisima koja podrazumijeva da se kandidatkinjama za izbore na svim nivoima vlasti omogući besplatno prezentovanje političkog programa u trajanju od 30 minuta u toku izborne kampanje (član 16.17b). Namjera predlagača je većom medijskom zastupljenošću olakšati ženama političko napredovanje, kao i doprinijeti uključivanju tema u vezi s ravnopravnošću spolova u programe političkih subjekata. U razmatranju pristupa koji će se primijenjivati kod ustupanja besplatnog termina za neposredno obraćanje političkih subjekata treba uvažiti činjenicu da je njihov broj u BiH izraziti veliki. Ako javni RTV emiteri budu obavezni besplatno ustupiti jednak medijski prostor svim političkim subjektima, to bi, objašnjava komunikolog Amer Džihana, moglo dodatno oslabiti njihovu poziciju na tržištu. Zato bi prije donošenja odluke o načinu raspodjele tih termina, obavezno trebalo konsultovati predstavnike javnih radijskih i TV stanica, političke subjekte i stručnjake uzimajući u obzir gledanost ovakvih programa: „...*ako za ove programe niko ne mari ili ako oni doprinose glasačkoj apatiji, onda se moramo upitati da li nam trebaju, odnosno da li su oni kontraproduktivni.*”²⁸

Nedostatak Zakona je i taj što nisu precizirani rokovi za rješavanje prigovora za povrede zakonskih odredbi koje se odnose na rad medija u izbornom procesu. Te rokove treba skratiti u skladu s Preporukom br. R (99) 15 Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o Mjerama u vezi sa izvještavanjem medija o predizbornim kampanjama, te Kodeksom dobre prakse Venecijanske komisije u izbornim stvarima. Zbog kratkoće trajanja medijske kampanje, RAK bi žalbe, naročito u slučajevima koji mogu prouzrokovati štetu ili dovesti do neželjenih posljedica, trebao rješavati po skraćenom postupku, i to u roku od 72 sata od prijema žalbe. Ovaj rok uključuje: 24 sata za podnošenje prigovora RAK-u, 24 sata za provjeravanje činjenica i traženje odgovora od medija na koji se politički subjekt žali i 24 sata za odlučivanje Vijeća RAK-a.

U vrijeme pisanja ove studije u toku je bio poziv organima za provođenje izbora u BiH, akademskoj zajednici, stručnjacima u oblasti izbornog prava, te predstavnicima nevladinih i drugih organizacija da dostave CIK-u primjedbe i prijedloge na nacrt Inicijative.

²⁸ Džihana, A. (2017) *Pravila za djelovanje medija u izbornoj kampanji: Analiza Izbornog zakona BiH i Radnih materijala Centralne izborne komisije BiH za izmjene i dopune Izbornog zakona BiH*. Sarajevo: BH novinari.

Na osnovu analize izvještavanja medija u izbornom procesu Udruženje BH novinari i agencija Boram su u okviru aktivnosti s Koalicijom *Pod lupom*²⁹ predložili unapređenje Izbornog zakona u segmentu obaveza medija u izbornom procesu³⁰. Zbog istraživanja koja ukazuju na pristrasnost pojedinih medija koji krše zakonske odredbe o fer i uravnoteženom izvještavanju, zagovaraju jačanje principa jednakosti u besplatnim predstavljanjima političkih subjekata. Političke stranke i kandidati koji već učestvuju u vlasti su znatno zastupljeniji u medijima, a izabrani zvaničnici dominiraju medijskim sadržajima. Zakon treba dopuniti zabranom tendencioznog izvještavanja i odredbama koje će naglasiti uređivačku nezavisnost medija. Preporučeno je i uvođenje odredbi kojima bi bilo precizirano pravo na odgovor u svim medijima, a naročito štampanim i *online*. Naime, Izborni zakon samo propisuje da se primjedbe na sadržaje štampe upućuju Vijeću za štampu, ali ne eksplicira obavezno izdavača da objavi odgovor, izvinjenje ili ispravku, niti osigurava mehanizme za ostvarivanje prava na odgovor u štampanim, kao ni u *online* medijima, koji se ni ne spominju u Zakonu.

1.6. Zakon o slobodi pristupa informacijama

Iako je Zakon o slobodi pristupa informacijama (ZOSPI) BiH koji je usvojen 2000. godine³¹ odgovarao najvišim evropskim standardima, on nije dao očekivane rezultate. Problem je što nisu osigurani odgovarajući mehanizmi sankcionisanja službenika u institucijama koje ga ne poštuju, kao i u naknadnom usvajanju drugih zakona i na državnom i na entitetskim nivoima koji su znatno ograničili pravo na slobodan pristup informacijama³². Slično je i sa dopunama ZOSPI-ja iz 2006, 2009., 2011. i 2013. koje nisu unaprijedile nego unazadile njegovo provođenje. Prednacrtom novog ZOSPI-ja³³ koji je pripremio Ministarstvo pravde BiH, predviđeno je dodatno ograničavanje ovog prava, što bi znatno otežalo rad istraživačkim novinarima i aktivistima civilnog društva.

Iz Ministarstva pravde navode da se, shodno obavezama BiH iz SSP-a između EU i BiH, Prednacrtom novog zakona, regulativa usklađuje s međunarodnim i evropskim standardima, konkretno s odredbama Direktive (EU) 2019/1024 Evropskog parlamenta i Vijeća iz 2019. o otvorenim podacima i upotrebi dokumenata javnog sektora³⁴.

BiH se i znatno ranije drugim dokumentima obavezala na transparentan rad javnih institucija. Tako je među mjerama *Stateškog okvira za reformu javne uprave za period 2018-2022* i

²⁹ Prijedlog je rezultat aktivnosti provedenih u projektu *Izgradnja odgovornosti i sistema u izborima*, a koji je finansirala EU. <https://euresurs.ba/projekat/izgradnja-odgovornosti-i-sistema-u-izborima/11> (21.06.2021.)

³⁰ <https://bhnovinari.ba/bs/2017/10/31/predstavljeni-prijedlozi-za-unapredjenje-izbornog-zakona-i-obaveza-medija-i-novinaru-u-izbornom-procesu/> (03.06.2021.)

³¹ Zakoni na nivou bh. entiteta Republika Srpska i Federacija BiH usvojeni su 2001. godine i suštinski se ne razlikuju od onog na državnom nivou.

³² Halilović, M. i Džihana, A. (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Internews.

³³ <https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/110763-> (14.06.2021.)

³⁴ <https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/110763-> (14.06.2021.)

povećanje dostupnosti informacija javne uprave. Mjera predviđa da će pravo pristupa javnim informacijama biti unaprijeđeno u zakonodavstvu primjenom proaktivnih standarda transparentnosti. Takođe, BiH je još 2012. ratifikovala i *Konvenciju Savjeta Evrope o pristupu službenim dokumentima* koja predviđa da će sve države potpisnice bez diskriminacije svima garantovati pravo na pristup službenim dokumentima u posjedu javnih vlasti. Predviđeno je da će u slučaju odbijanja pristupa službenim dokumentima aplikantu biti omogućena sudska zaštita ili pravo na žalbu pred posebnom nezavisnom i nepristrasnom institucijom.

Uvođenje proaktivnog objavljivanja informacija u smislu kontinuirane samoinicijativne objave informacija na internetskim stranicama institucija BiH predstavlja iskorak u pravcu transparentnijeg rada institucija. Informacije čije je objavljivanje obavezno nabrojane su u članu 13.2. Osnivanje centralnog portala javnih institucija radi trajne dostupnosti dokumenata (član 14.1.) trebalo bi olakšati pronalaženje i pristup informacijama svim građanima. To može ubrzati i rad novinara ili ih podstaći na istraživačke priče zasnovane na podacima.

Ipak, organizacije civilnog društva upozoravaju da proaktivna transparentnost, predložena novim zakonom, nikako ne smije postati prepreka ostvarivanju prava na pristup informacijama na zahtjev³⁵. Dalje, u slučajevima tužbe za uskraćivanje slobode pristupa informacijama, postupak se smatra žurnim i Sud mora donijeti odluku u roku od 90 dana (član 21.1.) Ovo bi trebalo spriječiti buduća odugovlačenja u sudskim sporovima po ovom osnovu, koja znaju trajati godinama iscrpljujući novinare.

Međutim, Prednacrt sadrži niz spornih odredbi koje službenicima ostavljaju prostor za zloupotrebu ograničavanja prava na pristup informacijama. Organizacije civilnog društva³⁶ uputile su primjedbe i prijedloge Ministarstvu zahtijevajući da se Prednacrt doradi. Za novinare je naročito problematična mogućnost dodatnog produženje roka za dostavljanje traženih informacija sa sadašnjih 15 na dodatnih 15 dana (član 25), što znači da bi novinari mogli čekati i 30 dana. Važeći rok treba znatno skratiti, a nikako produžavati. Ni važeće Zakon ni Prednacrt novog ne prepoznaju specifične potrebe novinara kojima informacije dobijene nakon 15 ili 30 dana mogu postati bezvrijedne. Prednacrt treba dopuniti odredbom kojom bi institucije bile dužne da, u slučajevima kada informaciju traže novinari, istu dostave odmah, a najkasnije u roku od tri dana.

Bitan nedostatak Prednacrt novog ZOSPI-ja je vrlo široka lista izuzetaka kod pristupa informacijama (član 26). Izuzeci moraju biti precizno normirani i svedeni na zaštitu uskog kruga legitimnih vrijednosti (nacionalna sigurnost, zaštita privatnosti, sprječavanje kriminala i sl.) Takođe, predviđeno je da institucija koja rješava zahtjev provede test razmjernosti i

³⁵<https://ti-bih.org/organizacije-civilnog-drustva-ministarstvu-pravde-bih-povuci-prednacrt-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama-na-doradu/> (23.05.2021.)

³⁶ Centar za istraživačko novinarstvo, *Transparency International* u BiH, Balkanska istraživačka mreža u BiH, Udruženje/udruga BH novinari, Fond otvoreno društvo BiH, Centar za zastupanje građanskih interesa, Sarajevski otvoreni centar, Udruženje građana „Zašto Ne“, Vanjskopolitička inicijativa BH, Centar za promociju civilnog društva, *Civil Rights Defenders*.

javnog interesa (član 20), ali nije navedena procedura za njegovo provođenje. Umjesto uopćenog odgovora o tome da određena informacija predstavlja lični podatak ili da nije u interesu javnosti prilikom odbijanja zahtjeva za informacijom, institucije bi trebale biti obavezne obrazložiti koje konkretno informacije predstavljaju lične podatke, odnosno kako su provele test razmjernosti i javnog interesa. Zato zakonskim odredbama treba razraditi i precizirati ovaj test da bi se moglo utvrditi je li primjena izuzetka opravdana.

Iako su Prednacrtom novog ZOSPI-ja za njegovo kršenje predviđene kazne od 500 do 15 000 KM, problem je što se, kao i do sada, taj novac isplaćuje iz budžeta, a ne iz prihoda službenika koji je prekršio zakonske odredbe. Uprkos tome što je po tužbama za nepoštovanje ZOSPI-ja do sada u 12 slučajeva presuđeno u korist Centra za istraživačko novinarstvo BiH, postojeći način sankcionisanja nije olakšao rad novinarima, niti poboljšao otvorenost institucija. Čak ni presuda ne znači da će novinari po automatizmu konačno dobiti traženu informaciju, nego najčešće da moraju uputiti novi zahtjev i ponovo čekati odgovor institucije, a ponekad i ponovo ići na sud³⁷.

Novinari se i 20 godina nakon usvajanja ZOSPI-ja suočavaju s problemom institucionalnog uskraćivanja informacija. Ispitivanja³⁸ pokazuju da su među najzatvorenijim pravosudne institucije od kojih novinari izrazito teško dobijaju tražene informacije. Iako je Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH (VSTV) 2014. objavilo *Okvirne smjernice za objavljivanje sudskih i tužilačkih odluka*, one se primjenjuju vrlo različito. Neki sudovi na web stranicama nemaju čak ni ime službenika za informisanje, nejednako se postupa pri odgovaranju na upite po ZOSPI-ju, kao i pri objavljivanju presuda. Simptomatično je što je stav svih intervjuisanih novinara i urednika prema otvorenosti pravosudnih institucija negativan. Da u tom pogledu nema značajnijeg napretka, pokazali su i rezultati novijeg istraživanja³⁹. Novinari nisu zadovoljni komunikacijom s pravosudnim institucijama i odgovorima na zahtjeve o slobodi pristupa informacijama. Osim zatvorenosti institucija i nepristupačnosti njihovih službenika za informisanje, kod nekih od njih evidentno je i nedovoljno poznavanje ZOSPI-ja. Zbog navedenog, OCD traže da se zakonskim odredbama uvede edukacija službenika za informisanje i svih institucija koje postupaju u postupcima za ostvarivanje prava na pristup informacijama. Te osobe bi morale dobro poznavati Zakon, te posjedovati adekvatno znanje i vještine iz oblasti odnosa s javnostima, posebno proaktivnog informisanja i kriznog komuniciranja.

Ni zdravstvene ustanove i krizne štabovi za upravljanje pandemijom COVID- 19, novinari ne ocjenjuju transparentnim. Anketiranje novinara⁴⁰ pokazalo je da više od 83% ispitanika

³⁷<https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/novi-zospi-bi-mogao-dodatno-ograniciti-slobodan-pristup-informacijama-u-bih> (12.06.2021.)

³⁸

<https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/Transparentnost%20pravosudnih%20institucija%20-%20osvrt.pdf> (29.05.2021.)

³⁹ Sokol, A. (2021) *Transparentnost rada pravosudnih institucija tokom pandemije: Javna komunikacija i odnosi s medijima*. Sarajevo: Mediacentar. <https://media.ba/sites/default/files/transparency-report-vol-01-bcms.pdf> (30.05.2021.)

⁴⁰ Anketu su proveli BH novinari u junu 2020. na uzorku od 102 novinara u BiH.

smatra da krizni štabovi nisu omogućili objektivno i sveobuhvatno informisanje građana o koronavirusu. Takođe, menadžmenti kliničkih centara u Sarajevu i Banjoj Luci uskraćivali su novinarima pristup javnim informacijama⁴¹.

Lošije rješenje Prednacrtu od važećeg Zakona je i to što predviđa da ulogu žalbenog organa u postupcima ostvarivanja prava na slobodan pristup informacijama, od Ureda ombudsmena kako je definisano važećim Zakonom, preuzme Žalbeno vijeće pri Vijeću ministara. Institucije koje osiguravaju primjenu zakona moraju biti nezavisne i specijalizovane za oblast pristupa informacijama. Žalbeno vijeće to ne može biti jer ga imenuje izvršna vlast.

1.7. Zakoni o zaštiti od klevete kao sredstvo političkog pritiska

BiH je usvajanjem Zakona o zaštiti od klevete na nivou Republike Srpske 2001., odnosno Federacije 2002. i Brčko distrikta BiH 2003. godine bila prva država Zapadnog Balkana koja je dekriminalizovala klevetu. Štaviše, BiH je u pogledu ovih zakona prednjačila čak i u poređenju s mnogim evropskim državama s dužom demokratskom tradicijom i boljim pravnim uređenjem. „...ovi su zakoni o zaštiti od klevete bili na svoj način „revolucionarni“ kao prvi nacionalni zakoni u Evropi koji su i u normativnom i u političkom smislu potpuno dekriminalizovali klevetu i uvredu.“⁴²

Međutim, broj tužbi protiv novinara i medija se, suprotno očekivanjima, nije smanjio ni prvih godina nakon usvajanja zakona⁴³, a ne smanjuje se ni danas, 20-ak godina kasnije. Pravosudne institucije ne klasifikuju odvojeno statističke podatke o predmetima koji se odnose na tužbe protiv medija i novinara. Podaci kojima raspolažu *BH Novinari* ukazuju na rast broja tužbi za klevetu. U septembru 2020. bilo je aktivno 289 suđenja za klevetu protiv medija i novinara, a do kraja prošle godine podnesena je 21 nova tužba. U *Specijalnom izvještaju o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u BiH* koji je objavila Institucija ombudsmena BiH stoji da „političari vrlo često koriste zakon da bi obeshrabrili novinare u objavljivanju tekstova s čijim sadržajem nisu saglasni ... a parnični postupci, pokrenuti po tužbama političara protiv medija, okončavaju znatno brže od prosjeka...“ (2017: 44).

Takođe, u izvještaju Evropske komisije o napretku BiH ka EU za 2020. identifikovane su tužbe za klevetu kao sredstvo političkog pritiska i finansijskog iscrpljivanja medija i novinara. Na sudove se apeluje da „osiguraju brzo procesuiranje predmeta klevete i dosljednost sudske prakse o dodjeli odštete, čime bi spriječili negativan učinak koji bi

https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/06/Anketa-BH-novinaru-Pristup-javnim-informacijama-u-vezi-sa-COVID-19-BHS_compressed.pdf (21.06.2021.)

⁴¹ <https://bhnovinari.ba/bs/2020/05/06/bh-novinari-javni-protest-direktoru-ukc-rs-vladi-djajicu-i-njegovom-zamjeniku-nenadu-stevandicu/> (21.06.2021.)

<https://bhnovinari.ba/bs/2020/04/03/bh-novinari-javni-protest-direktorici-kcus-a-dr-sebiji-izetbegovic/> (21.06.2021.)

⁴² Halilović, M. i Srdić, M. (2012): Zakoni o zaštiti od klevete, str. 123 u Halilović, M. i Džihana, A. (ur.): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Internews.

⁴³ isto, 127

novinare prisilio na autocenzuru⁴⁴. Tužbe protiv novinara najčešće podnose visokopozicionirani politički i javni dužnosnici poput predsjednika političkih partija, premijera, ministara i direktora, a njihovi odštetni zahtjevi su najveći- između pet i deset hiljada KM ili veći. Neki politički funkcioneri podnijeli su više tužbi, pa čak i do nekoliko desetina⁴⁵. Kao sredstvo zastrašivanja koriste se i najave tužbi putem medija, koje ostanu samo na najavi. Ova taktika, osim što predstavlja prijetnju sudskim postupkom i finansijskom štetom, takođe je prijetnja profesionalnom kredibilitetu novinara.

Iako zakoni propisuju da će se pri utvrđivanju naknade štete uzeti u obzir i to da li bi njen iznos mogao uzrokovati velike materijalne poteškoće ili bankrot štetnika, prosječni iznos kazne za klevetu od tri hiljade KM, za novinare su, zbog njihovih niskih plata, i dalje vrlo visoke. Usto, kada je određeni medij involviran u više sudskih predmeta po tužbama za klevetu, to ugrožava njegovu finansijsku stabilnost. Svjesni su toga i političari koji tužbe, ali i najave tužbi, koriste kao sredstvo zastrašivanja i disciplinovanja novinara.

Advokat Senad Pećanin upozorava na finansijske posljedice iscrpljujućih i dugotrajnih suđenja: „Sudovi su često potpuno neosjetljivi na tragično lošu ekonomsko-socijalnu poziciju novinara, a i medija; na činjenicu da bez krivice novinara i medija sudski postupci traju godinama, pa se često i minimalne novčane kazne, nakon obračuna zateznih kamata od dana podnošenja tužbi, pretvore u višestruko veće iznose koji predstavljaju pravu noćnu moru čak i za elementarnu egzistenciju novinara i medija.⁴⁶”

Odredbe zakona napisane su tako da ne uguše slobodu izražavanja, nego da povećaju odgovornost za javnu riječ. U tom smislu ne može se reći da su ovi zakoni loši. Problem ovdje, kao i kod drugih zakona iz medijskog prava u BiH, nastaje u sudskoj praksi, u tumačenju i primjeni propisanog. Bh. pravosuđe treba uskladiti primjenu zakona o zaštiti od klevete s praksom Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Ovaj sud slobodu izražavanja tumači vrlo široko podrazumijevajući da ona uključuje i informacije koje vrijeđaju, šokiraju i uznemiravaju. Ovo posebno važi za politički govor, gdje se primjenjuje najmanje ograničenja slobodi izražavanja, a medijima ostavlja veliki prostor za negativno pisanje o političarima. Jednostavnije rečeno, Evropski sud u slučajevima tužbi za klevetu ne primjenjuje iste kriterije za zaštitu ugleda političara i građana koji nisu javni funkcioneri.

Shodno praksi ESLJP-a, zastupnik u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH Damir Arnaut je od nadležnih tijela entiteta i Brčko Distrikta BiH 2019. zatražio da u zakone o zaštiti od klevete ugrade više standarde prihvatljivosti, tolerancije i dokazivanja u

⁴⁴ ⁴⁴ https://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj_za_BiH_za_2020_godinu.pdf (27.05.2021.)

⁴⁵ <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/01/Kleveta-BiH.pdf>, 2018.

⁴⁶ <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/podnose-tuzbe-pa-ih-povlace-kako-mocnici-pritiscu-novinare-koristeci-zakon-o> (23.05.2021.)

slučajevima navodne klevete protiv javnih ličnosti u odnosu na privatne. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH je 2020. odbio ovu inicijativu.

Loša primjena zakona manifestuje se i u tome što se u BiH teret dokazivanja klevete na sudu prebacuje s podnosioca tužbe na novinara. Advokati koji sarađuju s aktivistima civilnog društva⁴⁷ slažu se da se suci u BiH trebaju doedukovati o tome kako primjenjivati standarde ESLJP-a i tumačiti zakone o zaštiti od klevete. Problem je što ih ovdje tumače znatno rigidnije i strožije za novinare nego u zapadnoevropskim državama koje karakteriše šire poimanje novinarskih sloboda i bolje diferenciranje uvrede, vrijednosnog suda i klevete.

Osim sudijama, edukacije bi dobrodošle i novinarima radi boljeg razumijevanja navedenih pojmova, anticipiranja mogućih pravnih tumačenja koja mogu biti drugačija od žurnalističkih, te korištenja zaštitnih mehanizama. Istovremeno, edukacijama treba podstaći medije na provjeravanje informacija i pridržavanje profesionalnih standarda.

Radi sistematičnog praćenja predmeta koji se vode protiv novinara i medija, VSTV treba odvojeno evidentirati takve slučajeve. Kriterij klasifikacije mogu biti predmeti po članu 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Prilikom prve izmjene Zakona o zaštiti od klevete Federacije BiH treba ispraviti i značajnu terminološku grešku. Kontradiktoran pojam *neistinite činjenice* treba zamijeniti sintagmom *neistinite informacije*. Činjenica, po definiciji, korespondira sa stvarnošću, nešto je što zaista postoji ili je postojalo te su neistina i činjenica međusobno isključujući pojmovi.

⁴⁷[https://detektor.ba/2019/06/20/tuzbe-za-klevetu-postaju-sredstvo-za-cenzuru-medija/\(06.06.2021.\)](https://detektor.ba/2019/06/20/tuzbe-za-klevetu-postaju-sredstvo-za-cenzuru-medija/(06.06.2021.))

2. DOBRE PRAKSE I POZITIVNI PRIMJERI U VEZI S MEDIJSKIM

SLOBODAMA I BEZBJEDNOŠĆU NOVINARA

Nacrt Inicijative za izmjene i dopune izbornog zakona u poglavlju 16 koji se odnosi na medije predstavlja pomak u odnosu na važeći Zakon. U ovom poglavlju ispravljene su mnoge manjkavosti koje su došle do izražaja u medijskom izvještavanju o dosadašnjim izborima na različitim nivoima. Predloženim izmjenama eksplicitno se u zakonskim odredbama, uz elektronske i štampane, navode i *online* mediji koji su važem Zakonu izostavljeni. Tako su preciznije artikulirane i obaveze ove vrste medija u izbornom procesu, a naročito je to bitno zbog zabrana određenih ponašanja koje se odnose na sve vrste medija. Takođe, Nacrtom su u izbornu legislativu uvedeni i pojmovi „socijalne mreže“ i „mobilne aplikacije“. Ove izmjene su značajne jer znače usklađivanje terminologije s pravilima i kodeksima RAK-a i omogućavaju ujednačenje tumačenje zakonskih odredbi.

Napredak je i to što je Nacrtom precizirano u kojim okolnostima elektronski mediji mogu odbiti objavljivanje političkih oglasa. U član 16.3. dodane su četiri nove tačke koje se odnose na pravo odbijanja u slučajevima oglašavanja koja uključuje bilo kakvu diskriminaciju ili predrasude na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla, kao i svaki drugi sadržaj koji ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda, da se oglašavanjem ponižava, zastrašuje ili podstiče na mržnju, nasilje ili diskriminaciju protiv lica ili grupe na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, njegovih prava i sloboda, zatim oglašavanja koje uključuje zloupotrebu djece u političke svrhe u skladu sa međunarodnim standardima te ukoliko je oglašavanje u suprotnosti sa ostalim propisima Regulatorne agencije za komunikacije BiH. Pozitivno je što ovim elektronski mediji dobijaju jače zakonsko uporište za odbijanje političkih oglasa koji su u suprotnosti s profesionalnim i etičkim standardima.

Iako Prednacrt novog ZOSPI-ja ima brojne nedostatke koji zapravo unazađuju ono što je u legislativnom smislu dosad postignuto u regulisanju prava na pristup informacijama, pozitivna novina je uvođenje proaktivnog objavljivanja informacija propisanog članom 13. Definirana je kao kontinuirana samoinicijativna objava određenih vrsta informacija na internetskim stranicama institucija BiH u otvorenom obliku, koji podrazumjeva oblik datoteka, koji je neovisan o korištenoj platformi i bez ograničenja za ponovljenu upotrebu. Ona je rezultat obaveze usklađivanja Zakona s odredbom Direktive (EU) 2019/1024 Evropskog parlamenta i Vijeća iz 2019. o otvorenim podacima i upotrebi dokumenata javnog sektora. U stavu 13.2. taksativno su nabrojane vrste informacija koje su institucije dužne objaviti. U vezi s ovim izvještaj napredak predstavlja i osnivanje Centralnog portala javnih institucija u koje bi sve institucije BiH bile obavezne dostaviti dokumente nabrojane u članu 13.2. a koje bi tu bile dostupne svim korisnicima interneta. Prednost je i to što je predviđeno skraćivanje donošenja odluke u slučajevima tužbe za uskraćivanje slobode pristupa

informacijama. Postupak bi se smatrao žurnim i Sud bi morao donijeti odluku u roku od 90 dana.

Bitno je istaći da pored ovih nekoliko pozitivnih novina, Prednacrt sadrži brojne nedostatke zbog čega ga treba doraditi kako ne bi, umjesto olakšanog pristupa informacijama, rezultirao otežavanjem rada novinarima i aktivistima civilnog društva. Zato su OCD uputile Inicijativu u kojoj su predložile sljedeće:

- definisati široko pojam javne informacije
- dati pravo pristupa informacijama svim licima, uključujući i fizičkim i pravnim licima, kao i drugima formama organizovanja koje se mogu pojaviti u postupku ostvarivanja prava na pristup informacijama
- propisati dostavljanje informacije u formi koju zahtijeva lice koje traži informaciju
- ne zahtijevati od lica koje traži informaciju razlog zbog kojeg se informacija zahtijeva
- omogućiti pravo na žalbu pred nezavisnom institucijom, u slučaju kada nije odobren pristup traženoj informaciji, kao i postupak sudske zaštite
- predvidjeti uzak krug izuzetaka kod pristupa informacijama uz obavezno sprovođenje testa javnog interesa u slučaju razmatranja izuzetka
- predvidjeti kao zakonsku obavezu proaktivno objavljivanje kategorija informacija kao što su operativne informacije, informacije o organizacionoj strukturi, budžetske i druge informacije o radu javnih vlasti
- predvidjeti inspekcijski nadzor i sankcije u slučaju nepoštovanja zakonskih odredbi⁴⁸.

Zbog činjenice da je zakonskom regulativom samo djelimično i nedovoljno regulisano vlasništvo nad medijima u BiH, Konzorcij sastavljen od BH novinara, Mediacentra, Vijeća za štampu i online medije i NVO JaBiHEU uputilo je Ministarstvu komunikacija i prometa BiH, kao i drugim institucijama nadležnim za regulisanje rada medija, nacrt zakona o transparentnosti vlasništva u medijima. To je jedan od najneophodnijih zakona iz oblasti medijskog prava u BiH koji bi omogućio građanima uvid u to čiji interesi su involvirani u uređivačku politiku medija. Nacrt zakona podrazumijeva i formiranje detaljnog registra medija s podacima o direktnim i indirektnim vlasnicima. Njime bi bili dostupni podaci i o posrednim vlasnicima poput vlasništva nad pravnim licem koje zahtjeva ili već ima dozvolu za radio ili televizijsko emitovanje. Predloženi zakon je usklađen s evropskim standardima koji podrazumijevaju obavezu dostavljanja informacija o svim udjelima u vlasništvu većim od pet posto.

Usvajanjem predloženog zakonskog rješenja, konačno bi bilo bolje uređeno i stanje na tržištu *online* medija, od kojih sada mnogi nisu nigdje ni registrovani kao mediji, niti su dostupni podaci o njihovom vlasništvu, niti uredništvu i redakciji. Upravo su takvi portali glavni generatori neprovjerenih, senzacionalističkih, često i lažnih informacija, odnosno sadržaja ispod svih profesionalnih standarda, čime nanose nemjerljivu reputacijsku i finansijsku štetu profesionalnim medijima. Anonimni portali često zloupotrebljavaju slobodu izražavanja, zanemarujući odgovornost za javnu riječ. Nacrt predviđa obavezu registrovanja *online*

⁴⁸ https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2021/02/Inicijativa-za-izmjenu-ZOSPI_Ministarstvo-pravde-BiH.pdf (09.06.2021.)

medija i dostavljanja podataka o menadžmentu kompanija, kao i o uredništvu. U svrhu transparentnosti finansiranja medija, predloženi zakon podrazumijeva i obavezu dostavljanja informacija o izvorima prihoda i to podnošenjem godišnjih izvještaja.

Iako je spomenuti Konzorcij izradio zakonsko rješenje te ga u formi nacрта dostavio nadležnim institucijama još početkom 2019., one ga ni nakon godinu i po nisu razmotrile. Ovakvo odugovlačenje u razmatranju pripremljenom zakonskog rješenja upućuje na političke opstrukcije, dovodi u pitanje spremnost institucija na državnom i entitetskim nivoima da omoguće adekvatan pravni okvir za suzbijanje političkog klijentelizma u medijima, kao i ispunjavanje obaveza iz SSP-a. Isti Konzorcij je Ministarstvu uputio i nacrt zakona o oglašavanju, koji takođe još nije razmotren.

U cilju adekvatnog sudskog procesuiranja prijetnji i nasilja nad novinarima i medijskim zaposlenicima, u protekle dvije godine bilo je nekoliko inicijativa za izmjene krivičnih zakona u smislu da se napadi na novinare tretiraju kao napadi na službene osobe. *BH novinari* su tu inicijativu uputili 2019. svim vladama na svim nivoima vlasti, svim parlamentima, klubovima zastupnika u državnom i entitetskim parlamentima i Brčko distrikta. Te godine su zastupnici Parlamenta Federacije BiH usvojili Inicijativu za dopunu Krivičnog zakona odredbama koje bi novinare štatile dok obavljaju svoj posao. Inicijativom je predloženo kažnjavanje napada na novinare kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. Međutim, sve je ostalo na deklarativnoj podršci, a ova izmjena nije ugrađena u Krivični zakon FBiH. U drugom entitetskom parlamentu- NSRS, inicijativa je odbijena 2020.

U vezi s izmjenama i dopunama zakonske regulative koja se tiče sankcionisanja prijetnji i napada na novinare i medijske djelatnike, 2019. inicirana je još jedna važna odredba. Zastupnik u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH Damir Arnaut zatražio je od nadležnih institucija entiteta i Brčko Distrikta BiH da u zakone o zaštiti od klevete ugrade različite standarde prihvatljivosti, tolerancije i dokazivanja u slučajevima navodne klevete protiv javnih ličnosti u odnosu na privatne osobe, shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava. Predstavnički dom Parlamentarne Skupštine BiH je, bez obzira na zabrinjavajući broj i ozbiljnost napada na novinare, i ovu inicijativu odbio.

Među malobrojnim ohrabrujućim reakcijama institucija u vezi sa slobodama i sigurnošću novinara je pravosnažna presuda Općinskog suda u Ljubuškom 2021. protiv Jurice Pavlovića. On je 2019. putem Facebooka uputio niz prijetećih poruka koje obiluju govorom mržnje Martini Mlinarević. Zbog krivičnog djela „izazivanja narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti“, Pavlović je osuđen na tromjesečnu kaznu zatvora koja neće biti izvršena ako osuđeni u periodu od godinu dana ne počini novo krivično djelo.

„Uslovna osuda u slučaju Pavlović nije dovoljna satisfakcija za ovu vrstu krivičnog djela, ali svakako predstavlja ohrabrujući iskorak u procesuiranju govora mržnje u *online* prostoru, posebno na društvenim mrežama“ – stav je Vildane Džekman, pravnice u Liniji za pomoć novinarima *BH novinara*⁴⁹.

⁴⁹ <https://bhnovinari.ba/bs/2021/06/11/pripadnik-os-bih-osudjen-na-tri-mjeseca-uvjetno-zbog-govora-mrznje-prema-martini-mlinarevic/> (11.06.2021.)

Drugi slučaj koji bi mogao biti naznaka sitnih pomaka ka ozbiljnijem shvatanju prijetnji novinarima je presuda Osnovnog suda u Banjoj Luci koji je muškarca M.P. zbog prijetnji novinarki Milkici Milojević osudio na novčanu kaznu od 700 KM (358 EUR).

Treći donekle ohrabrujući primjer je disciplinsko sankcionisanje državnog službenika Adnana Čakalovića zbog uvreda i prijetnji novinarki Zinaidi Đelilović. Linija za pomoć novinarima Udruženja BH novinari je u aprilu 2021. uputila dopis Ministarstvu za ljudska prava BiH tražeći disciplinsko sankcionisanje Čakalovića zbog diskriminacije, nasilja na osnovu spola ili spolne orijentacije i uznemiravanje na osnovu spola ili seksualno uznemiravanje.

„Mi jesmo na neki način zadovoljni što je disciplinski sankcionisan državni službenik, to može biti dobra pozitivna praksa za buduće situacije, ali s druge strane smo tužni i razočarani da je izrečena najniža disciplinska mjera po ovom Pravilniku, a to je 15 posto smanjenje plate za državnog službenika, u ovom slučaju Čakalovića, u trajanju od tri mjeseca⁵⁰ – obrazložila je Džekman.

Ovi i nekoliko drugih sudskih slučajeva koji su tokom 2021. riješeni u korist novinara i medijskih djelatnika koji su bili mete govora mržnje, uvreda i prijetnji ulijevaju nadu da pravosudne institucije u BiH počinju koristiti mehanizme zaštite medijskih sloboda i bezbjednosti novinara. Preciznije, tokom ove godine, u korist novinara riješeno je: pet krivičnih djela prijetnje i ugrožavanja sigurnosti, dva slučaja klevete, jedno nezakonito imenovanje na uredničku poziciju, te četiri pritužbe na pristup javnim događajima i informacijama. Reakcije pravosudnih institucija na prijetnje i napade na novinare i dalje su spore i blage, ali ove presude trebaju ohrabriti sve novinare koji trpe omalovažavanje i zastrašivanje da ih prijave. U cilju mjerenja efikasnosti pravosudnih institucija u zaštiti medijskih profesionalaca, *BH novinari* i Linija za pomoć novinarima uspostavili su redovni monitoring slučajeva kod pravosuđa, policije i drugih institucija nadležnih za zaštitu slobode medija i sigurnosti novinara.

⁵⁰ <https://zurnal.info/novost/24052/zbog-otvorenih-prijetnji-novinarki-zurnala-cakalovic-kaznjen-minimalnim-smanjenjem-plate> (06.06.2021.)

3. ZAKLJUČAK

Zakonodavna regulativa koja se tiče novinarskih sloboda i rada medija u BiH u protekle tri godine nije unaprijeđena. Uprkos obavezama preuzetim potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i EU, nije postignut napredak u približavanju medijskog prava u BiH međunarodnim i evropskim standardima. Nije da nema inicijativa za izmjene i dopune relevantnih zakona koji utječu na rad novinara, medijskih djelatnika i medija, ali vlast na različitim nivoima nije pokazala spremnost za njihov ozbiljno razmatranje i usvajanje. Takođe, nacrti zakona čiji je cilj urediti stanje na medijskom tržištu, godinama čekaju da uopće dođu na dnevni red Parlamentarne skupštine BiH. Eklatantan primjer je Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima koji je trebao biti usvojen još prije pet godina, ali nije ni do danas. U okviru njega bilo je predviđeno i regulisanje transparentnosti vlasništva nad medijima. Jedna od posljedica neusvajanja tog zakona je nepoznata vlasnička struktura i izvori finansiranja medija, prvenstveno onih *online*, nelojalna konkurencija, sprega političkih i ekonomskih interesa koju je bez podata o vlasništvu teško dokazati, politički klijentelizam u medijima. Poseban problem je netransparentno finansiranje javnih medija na lokalnom nivou zbog nepostojanja jasnih kriterija za subvencioniranje medijske produkcije.

Ono što nije uradila državna vlast, pokušala je nadomjestiti medijska zajednica predlažući nacrt zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima. Kao rezultat dvogodišnjeg projekta *Mediji i javni ugled* koji je realizovao Konzorcij sačinjen od Udruženja/udruge *BH novinari*, Fondacije Mediacentar, Vijeća za štampu i online medije u BiH i NVO JaBiHEU, a finansirala Delegacija EU u BiH, kreiran je nacrt zakona o transparentnosti vlasništva i zaštiti medijskog pluralizma u BiH. Nacrt zakona s pratećom dokumentacijom dostavljen je Ministarstvu komunikacija i transporta BiH početkom 2019. Ministarstvo ga još nije razmotrilo uprkos tome što se i u Izvještaju Evropske komisije o BiH za 2020. godinu naglašava nužnost usvajanja ovog zakona i ponavljaju preporuke iz prethodnog izvještaja.

Ni Zakon o zaštiti od klevete nije usklađen s praksom Evropskog suda za ljudska prava. Ona podrazumijeva više standarde prihvatljivosti, tolerancije i dokazivanja u slučajevima navodne klevete protiv javnih ličnosti u odnosu na privatne. Analize stručnih udruženja, međunarodnih institucija i organizacija civilnog društva pokazale se da visokopozicionirani političari i javni funkcioneri koriste tužbe za klevetu, ali i najave takvih tužbi, kao sredstvo zastrašivanja i disciplinovanja novinara. Podaci kojima raspolažu *BH Novinari* ukazuju na rast broja tužbi za klevetu. Ovaj Zakon se u BiH tumači i primjenjuje znatno strožije i nepovoljnije za novinare nego u zapadnoevropskim državama.

Osim što nije napredovala u prilagođavanju evropskim standardima izmjenama i dopunama postojećih zakona, BiH nije provela ni neke davno usvojene zakonske odredbe. Ovo se prije svega odnosi na obavezu formiranja Korporacije kao zajedničke upravljačke strukture tri javna RTV emitera u BiH, a što je propisano još Zakonom iz 2005. Zbog političkih opstrukcija, javni RTV sistem nikada nije ni transformisan u javnim medijski servis BiH. Osnivanje Korporacije omogućilo bi optimalnije korištenje resursa tri emitera, koherentniju i nezavisniju uređivačku politiku, kvalitetniji program u interesu javnosti, koji bi doprinosio razvoju civilnog društva, a koji ne bi bio podlozan politizaciji i etničkoj konfliktualizaciji. Još

nije obezbijeđen ni održiv model finansiranja javnog sistema, što je opet preduslov za postizanje spomenutih ciljeva imanentih javnim medijskim servisima.

Zabrinjava što se neka predložena zakonska rješenja lošija za novinarske slobode od postojećih. Takav je Prednacrt ZOSPI-ja koji je predložilo Ministarstvo pravde BiH. Osim uvođenja proaktivnog objavljivanja informacija i skraćivanja roka za donošenje sudske odluke u slučajevima tužbi za uskraćivanje pristupa informacijama, što jeste pomak u odnosu na postojeće odredbe, Prednacrtom je predloženo niz nepovoljnih odredbi koje otežavaju pristup dokumentima javnih institucija. Posebno je sporna mogućnost produžavanja roka za dostavljanje traženih informacija i to s 15 na 30 dana, čime bi mnoge od njih izgubile informativnu vrijednost za novinarske priče. Dalje, preširoka je lista izuzetaka kod pristupa informacijama. Vrlo je upitna i učinkovitost predviđenih kazni za prekršioce zakona sve dok se ona isplaćuje iz budžeta, a ne iz ličnih prihoda službenika koji je protuzakonito nekome uskratio informaciju. Zbog ovih i niza drugih zamjerki, predstavnici civilnog društva i medija uputili su primjedbe na Prednacrt s prijedlozima za njegovo poboljšanje.

Višegodišnje kašnjenje u usklađivanju medijskog prava s evropskim standardima, kao i odbijanje inicijativa za izmjene i dopune zakona kojima bi se stvorio povoljniji ambijent za rad novinara i medijskih djelatnika, bez obzira na argumente predlagača, ukazuje na nezainteresovanost institucija za ovaj cilj. Dugogodišnje čekanje na primjenu jednih, odnosno usvajanje drugih zakona dovodi u pitanje deklarativnu opredjeljenost državnih i entitetskih funkcionera za evropske vrijednosti i ispunjavanje obaveza iz SSP-a. U ovakvom političkom ambijentu nema mjesta za optimistična očekivanja da će institucije konačno ispuniti preuzete obaveze. Čini se, nažalost, da će se to teško desiti bez pritiska međunarodne zajednice.

Jedan od rijetkih nacrt zakona u kojima su uvaženi mnogi prijedlozi relevantnih aktera uključujući predstavnike stručne i akademske zajednice, kao i civilnog sektora je *Nacrt Inicijative o izmjenama i dopunama Izbornog zakona* koji je predložio CIK, u poglavlju 16 koje se odnosi na medije. Nacrtom se prvi put u Zakon uvode pojmovi „online mediji“, „socijalne mreže“, „mobilne aplikacije“ čime su zakonske odredbe usklađene s pravilima i kodeksima RAK-a. Preciznija terminologija prilagođena digitalnom dobu olakšat će i primjenu zakonskih odredbi. Takođe, Nacrtom je preciznije definisan govor mržnje u medijima. Prvi put je zakonski prepoznat i fenomen preuranjene predizborne kampanje, koji je predloženim izmjenama zabranjen, dok ga važeći Zakon previđa.

Zakonodavna tijela na različitim nivoima u BiH i dalje ne prepoznaju novinarstvo kao profesiju od javnog značaja, niti potrebu za krivično-pravnom zaštitom novinara. Inicijative stručnih udruženja, kao i preporuke međunarodnih organizacija za adekvatnijim procesuiranjem odgovornih za prijetnje i napade na novinare, nisu uvažene. Novinari koji obavljajući svoj posao objavljuju priče o društvenim devijacijama izloženi su uvredama, prijetnjama, verbalnim i fizičkim napadima. Oni koji ih prijave često su obeshrabreni nerazumijevanjem, prvenstveno pravosudnih institucija, prema novinarskom poslu. Neki su iscrpljeni višegodišnjim procesuiranjem prijetnji i napada na njih, a mnogi razočarani ishodom sudskih istraga i postupaka.

Iako BiH ima solidan zakonski okvir za funkcionisanje medije, a po nekim zakonskim rješenjima je i prednjačila u odnosu na druge države Zapadnog Balkana, zbog načina na koji se ta rješenja tumače i provode, ona posljednjih godina zaostaje. Jaz između normativog i stvarnog se produbljuje. Ambijent nije pogodan za razvoj novinarstva, naročito analitičkog ni istraživačkog, već za širenju autocenzure.

4. PREPORUKE

1. Parlamenti na državnom, odnosno entitetskim nivoima trebaju **uskladiti Zakone o BHRT-u, FTV-u i RTRS-u sa Zakonom o javnom RTV sistemu**. To podrazumijeva i preciznije regulisanje odnosa između tri emitera radi konačnog ispunjavanja zakonske obaveze iz 2005. godine o **formiranju Korporacije kao zajedničke upravljačke strukture**. Time bi bilo omogućeno racionalnije korištenje ljudskih i tehničkih resursa tri emitera, te kvalitetniji, nezavisniji i finansijski stabilniji medijski servis u službi građana. Provođenjem postojećih i usvajanjem novih zakonskih rješenja, treba kreirati povoljan politički i ekonomski ambijent koji će omogućiti javnom servisu ispunjavanje njegovih društvenih funkcija. Konkretno, zakonskim izmjenama treba **korigovati proceduru imenovanja upravnih odbora** radi smanjenja političkog utjecaja na javne emitere. To znači da bi upravni odbor FTV-a, umjesto parlamentarne Komisije, trebao predlagati RAK, uz ukidanje mogućnosti entitetskih parlamenata da odbiju kandidate koji su ušli u užu izbor. Izmenama Zakona nužno je da državni i parlamenti na entitetskim nivoima usvoje **održiv model finansiranja javnog servisa**. To znači da visinu RTV takse treba uskladiti s troškovima produkcije visokokvalitetnih medijskih sadržaja, te usvojiti model koji će omogućiti visok stepen njene naplate.

2. Nužno je konačno **usvojiti zakon o transparentnosti vlasništva nad medijima i zaštiti medijskog pluralizma** na koji se čeka godinama. Formiranjem detaljnog registra o vlasništvu bilo bi lakše utvrditi odgovornost *online* medija kod objavljivanja nezakonitih i neetičnih sadržaja, zatim mogući sukob interesa kod svih vrsta medija, ali i osigurati fer konkurenciju i stabilnije izvore prihoda medijima koji posluju profesionalno i u skladu sa zakonima. Takođe, to je preduslov za zaštitu autorskih i srodnih prava.

3. Zaštita novinara podrazumijeva adekvatno sudsko procesuiranje prijetnji i napada na njih. Amandanima na krivične zakone BiH, FBiH, RS-a i Brčko distrikta BiH, u krivično zakonodavstvo treba **uvesti novo krivično djelo- sprečavanje novinara u vršenju profesionalnih zadataka**. Ono bi moglo prevenirati omalovažavanje, prijetnje i napade na novinare i stvoriti sigurniji ambijent za njihov rad. U tome bi pomoglo i nominalno prepoznavanje novinara kao osoba koje je potrebno posebno zaštititi dok obavljaju profesionalne zadatke, pa bi trebalo **napade na njih tretirati kao napade na službene osobe**, što podrazumijeva oštrije sankcionisanje.

4. Zakon o autorskim i srodnim pravima i Zakonom o kolektivnim autorskim i srodnim pravima treba **dopuniti specifičnim odredbama koje bi se odnosile na online medije i platforme**. U ove zakone treba ugraditi i odredbe Direktive EU 2019/790 o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu usvojenu 2019., prvenstveno onu koja priznaje autorska prava izdavačima vijesti. Takođe, treba **ubrzati procesuiranje predmeta** iz ove oblasti, dati im važnost koju zaslužuju i koristiti zakonske mehanizme zaštite prava iz ove oblasti, uključujući i **sankcionisanje preuzimanja autorskih tekstova bez dozvole**.

5. Neophodno je **usvojiti niz izmjena i dopuna poglavlja 16 Izbornog zakona BiH**- od terminološkog uvođenja *online* medija, društvenih mreža, mobilnih aplikacija i preuranjene predizborne kampanje u Zakon, preko zabrane tendencioznog izvještavanja i naglašavanja

uređivačke nezavisnosti medija do **skraćivanja rokova za rješavanje žalbi na medijske sadržaje** koje bi RAK trebao rješavati u roku od 72 sata od prijema. Osim toga, u slučajevima primjedbi na medijski sadržaj, treba **precizirati pravo na odgovor u svim medijima**, a naročito štampanim i *online*.

7. Zakon o slobodi pristupa informacijama treba dopuniti odredbom kojom bi institucije bile dužne, u slučajevima **kada informaciju traže novinari, istu dostaviti odmah, a najkasnije u roku od tri dana**. Izuzeci kod pristupa informacijama moraju biti **precizno normirani** i svedeni na zaštitu uskog kruga legitimnih vrijednosti. Zakonskim odredbama treba **precizirati proceduru provođenja testa razmjernosti i javnog interesa** da bi se moglo utvrditi je li primjena izuzetka opravdana. Institucije koje osiguravaju primjenu zakona moraju biti nezavisne i specijalizovane za oblast pristupa informacijama.

8. Primjenu zakona o zaštiti od klevete treba **uskladiti s praksom Evropskog suda za ljudska prava**. U zakone o zaštiti od klevete (BiH, FBiH, RS, BD) treba **ugraditi više standarde prihvatljivosti, tolerancije i dokazivanja u slučajevima navodne klevete protiv javnih ličnosti** u odnosu na privatne. Radi sistematičnog praćenja predmeta koji se vode protiv novinara i medija, VSTV treba odvojeno evidentirati takve slučajeve.

5. BIBLIOGRAFIJA

Zakoni

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 i 35/2018)

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017

Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 64/2017, 104/2018- Odluka US i 15/2021

Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, 23/01

Zakon o Javnom radiotelevizijskom sistemu BiH, Službeni glasnik BiH, br. 78/05

Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH, Službeni glasnik BiH, broj 28/00

Zakon o slobodi prsistupa informacijama u RS, Službeni glasnik RS, br. 20/01

Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 32/2001, 48/11

Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, br. 19/03; 73/05

Zakon o zaštiti od klevete, Službeni glasnik RS, br. 37/2001

Zakon o zaštite od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 14/03.

Zakon o autorskim i srodnim pravima BiH, Službeni glasnik BiH, br. 63/10

Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, Službeni glasnik BiH, br. 63/10

Knjige

Halilović, M. i Džihana, A. (2012): *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Internews.

Jusić, T. i Džihana, A. (2008) Bosna i Hercegovina, str. 82-117, u: Bašić-Hrvatini i dr. (ur.) *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*. Sarajevo: Mediacentar.

Analize, izvještaji, dokumenti

Džihana, A. (2017) *Pravila za djelovanje medija u izornoj kampanji: Analiza Izbornog zakona BiH i Radnih materijala Centralne izborne komisije BiH za izmjene i dopune Izbornog zakona BiH*. Sarajevo: BH novinari.

Evropska komisija (2020) *Izveštaj o Bosni i Hercegovinu za 2020*. https://europa.ba/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj_za_BiH_za_2020_godinu.pdf (27.05.2021.)

Evropski parlament i Vijeće Evropske: *Direktiva EU 2019/790 o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu*, Službeni list Evropske unije L 130/92, 17.05.2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=PT> (01.06.2021.)

Centralna izborna komisija (2021) *Nacrt Inicijative za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine*, https://www.izbori.ba/Documents/2021/06/Inicijativa_Zakon_o_izmjenama_i_dopunama_Izbornog_zakona_BiH.pdf (09.06.2021.)

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH (2017) *Specijalni izvještaju o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini* https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2017082415202346bos.pdf (23.05.2021.)

Halilović, M. (2018) *Tužbe za klevetu protiv novinara – sredstvo pritiska na medije*. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/01/Kleveta-BiH.pdf> (23.05.2021.)

Hasić, H. *Općeniti pregled stanja autorskopravne zaštite u BiH*, broj 41, juni 2016, http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/06/bhn_e-novinar-juni2016.pdf (02.06.2021.)

Hasić, H. (2019) *Analiza zakonskog okvira za zaštitu autorskih i srodnih prava novinara u BiH*, Sarajevo: Bh novinari, <https://bhnovinari.ba/bs/2019/12/26/analiza-zakonskog-okvira-za-zastitu-autorskih-i-srodnih-prava-novinaru-u-bih/> (03.06.2021.)

Hrnjić Kuduzović, Z., Popov Momčinović, Z. i Delić, A. (2019) *Položaj novinarki u Bosni i Hercegovini* <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/02/Polozaj-novinarki-u-BiH.pdf> (26.05.2021.)

Ministarstvo pravde BiH: *Prednacrt Zakona o slobodi pristupa informacijama na razini institucija Bosne i Hercegovine*, <https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/110763-https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/110763-> (14.06.2021.)

Sokol, A. (2021) *Transparentnost rada pravosudnih institucija tokom pandemije: Javna komunikacija i odnosi s medijima*. Sarajevo: Mediacentar. <https://media.ba/sites/default/files/transparency-report-vol-01-bcms.pdf> (30.05.2021.)

State Department (2020) *Izveštaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2020. godinu*. <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/bosnia-and-herzegovina/> (15.06.2021.)

Transparency International u BiH: *Inicijativa za izmjenu zakonskog okvira za slobodan pristup informacijama*, TI, 09.02.2021., <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2021/02/Inicijativa-za-izmjenu-ZOSPI-Ministarstvo-pravde-BiH.pdf> (09.06.2021.)

Turčilo, L., Vukojević, B. i Vukojević, B. (2018) *Monitoring izvoštavanja medija u predizbornoj kampanji za opće izbore 2018: Finalni izveštaj*
<https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/10/Finalni-izvje%C5%A1taj-monitoringa-medija-2018.pdf> (09.06.2021.)

Članci

Bh novinari, Mediacentar, Vijeće za štampu i onlinemedije, Jabiheu (2017)
<https://europa.ba/wp-content/uploads/2017/11/transparentnost-vlasnistva-finansiranja-medija-bhs.pdf> (23.05.2021.)

Bh novinari: Pripadnik OS BiH osuđen na tri mjeseca uvjetno zbog govora mržnje prema Martini Mlinarević, Bh novinari, 11.06.2021.,
<https://bhnovinari.ba/bs/2021/06/11/pripadnik-os-bih-osudjen-na-tri-mjeseca-uvjetno-zbog-govora-mrznje-prema-martini-mlinarevic/> (11.06.2021.)

Bh novinari: *Predstavljani prijedlozi za unapređenje Izbornog zakona i obaveza medija i novinara u izbornom procesu*, Bh novinari, 21. 10. 2017.,
<https://bhnovinari.ba/bs/2017/10/31/predstavljani-prijedlozi-za-unapredjenje-izbornog-zakona-i-obaveza-medija-i-novinara-u-izbornom-procesu/> (03.06.2021.)

Gatarić, T.: *Politički funkcioneri odgovorni za trećinu napada na novinare u BiH*, Glas Amerike, 02.06.2021., <https://ba.voanews.com/a/politicki-funkcioneri-napadi-novinari-bih/5913839.html> (05.06.2021.)

Jukić-Mujkić, E. *Podnose tužbe pa ih povlače: Kako moćnici pritišću novinare koristeći zakon o kleveti*, Mediacentar, 03.05. 2018., <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/podnose-tuzbe-pa-ih-povlace-kako-mocnici-pritiscu-novinare-koristeci-zakon-o> (23.05.2021.)

Kurtić, N. (2020): *Na slučaju javnih emitera testira se iskrenost demokratskih opredjeljenja političkih subjekata u Bosni i Hercegovini*. <https://najilkurtic.ba/view-more/javni-emiteri-u-krizi/220> (11.06.2021.)

Mrkić-Radević, B.: Kad ministarstvo za ljudska prava kažnjava: Zbog otvorenih prijetnji novinarki Žurnala, Čakalović kažnjen minimalnim smanjenjem plate 05.06.2021.,
<https://zurnal.info/novost/24052/zbog-otvorenih-prijetnji-novinarki-zurnala-cakalovic-kaznjen-minimalnim-smanjenjem-plate-> (06.06.2021.)

Obrenović, M. *Istražna komisija: Zbog stanja u pravosuđu novinari se osjećaju nesigurno i nezaštićeno*, Detektor, 12.10.2020., <https://detektor.ba/2020/10/12/istrazna-komisija-zbog-stanja-u-pravosudju-novinari-se-osjecaju-nesigurno-i-nezasticeno/> (13.06.2021.)

Pobrić, N. (2019) *Transparentnost vlasništva nad medijima u Bosni i Hercegovini*, <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/09/Transparentnost-medijiskog-vlasnistva-BOS..pdf> (27.05.2021.)

Turčilo, L. (2017): *Sistem javnog emitiranja u BiH- Ima li rješenja?* <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2017/11/javni-servis-analiza-lejla-turcilo.pdf> (28.05.2021.)

<https://istinomjer.ba/nacrt-novog-zakona-o-javnom-rtv-servisu-bih-do-kraja-godine/> (28.05.2021.)

<https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/bosnia-and-herzegovina/> (30.05.2021.)

Zablocki, T. (2018) Dugo čekanje na Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima, <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/dugo-cekanje-na-zakon-o-elektronskim-komunikacijama-i-elektronskim-medijima> (12.06.2021.)

Zulejhić, E.: *Stranke i kandidati na Facebooku: Ko je počeo kampanju prije njenog zvaničnog početka?*, Raskrinkavanje, 07.09.2018., <https://raskrinkavanje.ba/analiza/stranke-i-kandidati-na-facebooku-ko-je-poceo-kampanju-prije-njenog-zvanicnog-pocetka> (28.05.2021.)

Transparency International: *Organizacije civilnog društva Ministarstvu pravde BiH: Povuci Prednacrt Zakona o slobodi pristupa informacijama na doradu*, Transparency International, 17.03.2021., <https://ti-bih.org/organizacije-civilnog-drustva-ministarstvu-pravde-bih-povuci-prednacrt-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama-na-doradu/> (23.05.2021.)

Hasečić, N.: *Novi ZOSPI bi mogao dodatno ograničiti slobodan pristup informacijama u BiH*, Mediacentar, 29.03.2021., <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/novi-zospi-bi-mogao-dodatno-ograniciti-slobodan-pristup-informacijama-u-bih>, (12.06.2021.)

Mačkić, E. (2018) *Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini u domenu procesuiranja koruptivnih krivičnih djela*, Sarajevo: Analitika. <https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/Transparentnost%20pravosudnih%20institucija%20-%20osvrt.pdf> (29.05.2021.)

Sorguč, A. i Rovčanin, H. *Tužbe za klevetu postaju sredstvo za cenzuru medija*, Detektor, 20.06.2019., <https://detektor.ba/2019/06/20/tuzbe-za-klevetu-postaju-sredstvo-za-cenzuru-medija/> (06.06.2021.)